

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra speciální pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Partnerský život osob s kombinovaným postižením
Relationships of People With Multiple Disabilities

Dana Ramseidlová

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Pavlína Šumníková, Ph.D.

Studijní program: Speciální pedagogika (N0111A190014)

Studijní obor: N SPPG 2 (0111TA190014)

Odevzdáním této diplomové práce na téma Partnerský život osob s kombinovaným postižením potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 2023

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí práce PhDr. Mgr. Pavlíně Šumníkové, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady při jejím zpracování. Děkuji také všem respondentům a vedoucím pracovníkům za ochotu věnovat čas rozhovorům pro realizaci výzkumného šetření.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá tématem partnerských vztahů osob s kombinovaným postižením. Dané problematice akademická literatura nevěnuje dostatečnou pozornost. Poznatky z této oblasti jsou však zásadní pro řádnou integraci jedinců do společnosti a zajištění jejich možností pro rozvíjení sociálních vztahů srovnatelných s těmi, které vidíme v rámci většinové intaktní společnosti. Cílem práce je proto identifikace charakteristických znaků partnerského soužití osob s kombinovaným postižením. Za tímto účelem bylo provedeno kvalitativní výzkumné šetření formou strukturovaných rozhovorů. Výzkumný vzorek tvořilo celkem 13 respondentů, 11 osob s kombinovaným postižením a 2 vedoucí pracovníci Jedličkova ústavu. Práce poskytuje podrobný vhled do problematiky vzniku a fungování partnerských vztahů a prostřednictvím metody otevřeného kódování identifikuje determinanty, které tyto vztahy ovlivňují. Hlavním zjištěním analýzy je negativní konotace identifikovaných determinantů, které tak představují spíše bariéry zabraňující vzniku vztahů. Tento poznatek představuje, nejen pro pracovníky zařízení sociálních služeb, ale i pro jedince se zdravotním postižením, výzvu spočívající v nacházení způsobů, jak dané překážky překonat.

KLÍČOVÁ SLOVA

partnerské vztahy, kombinované postižení, determinanty, ústav, pracovník sociálních služeb

ABSTRACT

The thesis deals with the topic of partner relationships of people with multiple disabilities. The academic literature does not pay enough attention to this issue. However, knowledge in this area is essential for the proper integration of individuals into society and for ensuring their opportunities to develop social relationships comparable to those seen in mainstream intact society. Therefore, the aim of this paper is to identify the characteristics of partnership cohabitation of people with combined disabilities. To this end, a qualitative research investigation was conducted in the form of structured interviews. The research sample consisted of a total of 13 respondents, 11 persons with combined disabilities and 2 senior staff members of the Jedlička Institute. The thesis provides a detailed insight into the formation and functioning of partnership relationships and identifies the determinants that influence these relationships through the open coding method. The main finding of the analysis is the negative connotation of the identified determinants, which thus represent rather barriers preventing the formation of relationships. This finding represents a challenge not only for social service workers but also for individuals with disabilities to find ways to overcome these barriers.

KEYWORDS

partnership relationships, determinants, institute, social service worker

Obsah

Úvod	7
1 Kombinované postižení	9
1.1 Vymezení problematiky a terminologie.....	9
1.2 Funkční dopady kombinovaného postižení	11
2 Partnerský život osob s kombinovaným postižením	12
2.1 Determinanty ovlivňují vztahy osob s kombinovaným postižením.....	15
3 Metodika výzkumného šetření	19
4 Výsledky výzkumného šetření	23
5 Diskuse	53
Závěr.....	59
Seznam použitých informačních zdrojů	61
Literatura	61
Studie.....	63
Seznam příloh.....	65

Seznam použitých zkratk a pojmů

MO – Mozková obrna

LMR – Lehká mentální retardace

STMR – Středně těžká mentální retardace

Úvod

Vztahy jsou pro všechny osoby bez rozdílu důležité, jelikož naplňují potřeby lásky, náklonnosti, ale také podpory. Umožňují být v blízkém kontaktu s druhou osobou, emočně souznít a spoluprožívat (Novosad, 2002, Vágnerová, 2004, Valenta 2009, Rushbrooke, Murray a Townsend, 2014). Partnerské vztahy jsou významné a přirozené nejen pro osoby bez zdravotního postižení, ale také pro osoby s kombinovaným postižením. V rámci literární rešerše nebyly identifikovány studie zabývající se partnerským soužitím osob s kombinovaným postižením. Většina z nich se věnuje problematice vztahů a sexuality osob pouze s postižením mentálním (Kelly, Crowley, Hamilton, 2009; Bernert, 2011, Neuman 2017 a 2020; Puyaltó a kol. 2022). Tématice osob s kombinovaným postižením se sice věnuje například Vítková (2006), předkládá však pouze všeobecné informace týkající se osob s těžkým a souběžným postižením a nezaměřuje se na partnerské vztahy jedinců. Obdobně ani Novosad (2009), který ve své publikaci identifikuje komplikace partnerství a sexuality osob se zdravotním postižením, nereflektuje partnerství osob se souběžným postižením více vad. Možný důvod, proč se akademická literatura problematikou nezabývá nastiňuje Ludíková (2005), která uvádí, že osoby s kombinovaným postižením tvoří velice heterogenní skupinu. A proto výsledky studií nelze paušalizovat. Jedinci se souběžným postižením více vadami představují nemalou část populace. Kombinované postižení má navíc zvyšující se tendence výskytu (Renotierová, Ludíková 2006, Langer 2006). Je tedy potřeba se danou problematikou zabývat. Tato práce se snaží zaplnit výzkumnou mezeru v této oblasti.

Cílem diplomové práce je identifikace charakteristických znaků partnerského soužití osob s kombinovaným postižením. Pro naplnění cíle byla stanovena výzkumná otázka: Jaké jsou determinanty ovlivňující vznik a průběh partnerských vztahů osob s kombinovaným postižením? Pro její zodpovězení bylo realizováno celkem 13 rozhovorů, 10 rozhovorů s jedinci s kombinovaným postižením a 2 rozhovory s vedoucími pracovníky pobytové služby pro hlubší porozumění problematiky. Jednotlivé rozhovory byly provedeny v Jedličkově ústavu, v období od září 2022 do února 2023. Spolu se souhlasem účastníků byly nahrávány na diktafon, pro následnou přesnou transkripci a analýzu získaných informací pomocí metody otevřeného kódování.

Práce je strukturována následovně. Kapitoly 1 a 2 poskytují teoretický základ pro provedené výzkumné šetření. Kapitola 1 obsahuje poznatky týkající se kombinovaného

postižení, terminologického vymezení pojmů a popis funkčních dopadů kombinovaného postižení. Kapitola 2 se zabývá problematikou partnerských vztahů, identifikuje bariéry v partnerství prezentované v akademické literatuře prezentované v akademické literatuře, popisuje význam zařízení sociálních služeb v kontextu partnerských vztahů osob s kombinovaným postižením. Kapitola 3 popisuje metodický postup výzkumného šetření. Kapitola 4 prezentuje výsledky provedených polostrukturovaných rozhovorů rozčleněných do diskutovaných oblastí klíčových pro stanovení determinantů ovlivňujících partnerský život osob s kombinovaným postižením. Následující kapitola 5 diskutuje identifikované poznatky se současným akademickým poznáním a vyvozuje závěry prezentované v poslední kapitole.

1 Kombinované postižení

Problematikou edukace a péče o osoby s kombinovaným postižením se zabývá speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením (Slowík, 2016). Na českém území se jedná se o poměrně mladý vědní obor, který však má v rámci jednotlivých oblastí a moderního pojetí speciální pedagogiky jasně vymezené postavení (Langer, 2006, Ludíková, 2005). Osoby s kombinovaným postižením se řadí do skupiny, která je ze všech úhlů pohledu považována za nejsložitější, a stále se řadí mezi nejméně probádanou oblast speciálně-pedagogické teorie a praxe. V minulosti čelila skupina negativnímu pohledu členů majoritní společnosti a stála na okraji pozornosti speciální pedagogiky (Ludíková 2005). V dnešní době však představují „jedinci s vícenásobným postižením nezanedbatelnou část populace.“ Mimo jiné výskyt kombinovaného postižení má zvyšující se tendence (Renotiérová, Ludíková 2006, Langer 2006). Dnešní společnost přichází do kontaktu s osobami s kombinovaným postižením mnohem častěji. Tyto konfrontace lze považovat za vznik „nového multikulturního světa“ Ludíková (2005, s. 7-8).

1.1 Vymezení problematiky a terminologie

Osoby s kombinovaným postižením se „vyznačují mimořádnou heterogeností a variabilitou příznaků a projevů.“ Vzhledem k různorodosti dochází k nejednotnému chápání problematiky (Renotiérová, Ludíková 2006). To se odráží v terminologické nejednotnosti, v různých přístupech ke kategorizaci i v etiologii, která je velmi rozmanitá, a ne ve všech případech jednoznačná (Ludíková, 2005). Terminologická nejednotnost je mimo jiné způsobena tím, že se v současné době kombinovanému postižení věnuje řada autorů (Vítková, 2004). Pro označení kombinovaného postižení se v České republice synonymně používají pojmy: vícenásobné postižení, kombinované postižení nebo kombinované vady (Renotiérová, Ludíková 2006). Zikl (2009) upozorňuje na nejasné vymezení kategorie osob s těžkým a kombinovaným postižením. Většinou jsou hranice těchto skupin nejasné, a proto jsou v některých případech vnímány jako jedna. Opatřilová (2013, s. 12) například vymezuje jak těžké postižení, tak i souběžné postižení více vadami. Současně však uvádí, že: „závažnější postižení, poruchy a vady se velmi často sdružují, mají tendenci vyskytovat se společně, a tak jejich nositel může být postižený více vadami.“ Následně s termíny pracuje jako se synonymy. Podobné vymezení nalezneme např. v anglickém jazyce, ve kterém se v odborné literatuře užívá označení severe/multiple disabilities, to je překládáno jako těžké/vícenásobné postižení (Ludíková, 2005). Mimo již

zmíněné termíny se dále užívá např. severe handicap (těžké/závažné postižení), popř. profound handicap (hluboké postižení) (Vančová, 2001). Vítková (2006) oproti kombinovanému postižení preferuje označení těžké postižení, a to i vzhledem k neustále se měnící terminologii dané problematiky. Vnímá okruh osob s těžkým postižením a souběžným postižením více vadami za v podstatě stejný, v rámci odborné literatury zmiňuje označení: těžké mentální postižení a kombinované vady. Švarcová (2006) užívá označení těžké a hluboké postižení, dále je však nedefinuje.

Nejasné vymezení se týká i kategorizace. Vzhledem ke značné heterogenitě skupiny osob s kombinovaným postižením, která je dána proměnlivostí a různorodostí příznaků a projevů, je obtížné určit společné faktory pro rozdělení do jednotlivých kategorií (Ludíková, 2005, Renotiérová, Ludíková 2006, Michalová, 2012). Opatřilová (2013, s. 18) uvádí, že právě díky výše zmíněnému a vysoké individualizaci v péči, přesně určená kategorizace osob s kombinovaným postižením není možná. Osoby mohou mít různé varianty kombinací postižení, a to včetně rozdílného stupně a hloubky postižení. *„Kombinovat se mohou nejen závažnější stupně postižení, poruch či narušení, ale i jejich lehčí stupně navzájem nebo s těžšími stupni postižení. Rovněž se nelze vyloučit kombinaci postižení či narušení s nadáním nebo talentem.“* (Renotiérová, Ludíková 2006, s. 303). V dané problematice je tedy obtížné určit, zda se jedná o jedince s lehkým či těžkým stupněm. Dle Ludíkové (2005) je takové dělení skupiny prakticky nemožné a v mnohých případech subjektivní. Na druhé straně Vančová (2001) takové členění používá. Při kategorizaci se zaměřuje na projevy osob a dopady kombinovaného postižení v rámci procesu rozvoje osobnosti a socializace. Řada autorů člení kombinované postižení podle druhu postižení, velmi často ve vztahu k mentální retardaci, ke které se přidružují další postižení (smyslová, tělesná či poruchy chování) (Ludíková, 2005, Renotiérová, Ludíková 2006).

Mnoho autorů a odborníků speciální pedagogiky se zabývalo definicí a vymezením charakteristiky osob s kombinovaným postižením, a to z různých úhlů pohledu (Opatřilová, 2005). Zikl (2009, s. 20) spatřuje v rámci definování kombinovaného postižení *„posun od charakteristiky této kategorie, která vychází z konstatování přítomnosti vad u jedince, k charakteristikám, které zohledňují handicap v zásadních oblastech lidského života (komunikace, pohyb, smyslové vnímání, sociální vztahy, ...).“*

Mezi starší a poměrně obsáhlé výklady lze zařadit definici Sováka (1986, s. 22), který chápe kombinované postižení jako „*sdružení několika vad u téhož jedince, kde určujícím činitelem závažnosti vady je spíše hledisko metodické než etiologické. Různé vady u téhož jedince se navzájem ovlivňují a s vývojem osobnosti se kvalitativně mění. I u tzv izolované vady jde vždy přinejmenším o její projekci v psychice. Tím vznikají různé reaktivní stavy. Z toho plyne, že není izolovaných vad, že každá se s něčím kombinuje nebo komplikuje.*“

Vítková (2001a, s. 5) používá termín těžké postižení a dále ho definuje jako „*komplex omezení člověka jako celku ve všech jeho prožitkových sférách a výrazových možnostech.*“

Slowík (2006, s. 149) nepřímou definuje kombinované postižení jako „*kombinaci dvou a více různých vad nebo poruch u jediného člověka.*“ Podobným způsobem vymezuje kombinované postižení i Langer (2006, s. 69), ten vnímá kombinované postižení jako „*stav, kde se u lidského jedince vyskytují dva nebo více typů postižení.*“

1.2 Funkční dopady kombinovaného postižení

Trvalé zdravotní postižení nese negativní dopady na život jedince, a to jak směrem k okolí a dané společnosti, tak i k jedinci samotnému. Zdravotní postižení nepříznivě ovlivňuje schopnosti žít a vykonávat běžné denní i společenské aktivity. Na základě toho dochází k nežádoucí změně v postavení člověka ve společnosti a poškození vztahů jedince s ostatními lidmi. Tyto změny jsou považovány za nositele psychologických a sociálních problémů, které vedou ke snižování kvality života jedinců s postižením (Ludíková, 2005).

Slowík (2016) uvádí, že kombinací postižení vznikají mezi sebou vzájemně se násobící omezení. Opatřilová (2013, s. 18) uvádí, že škála projevů kombinovaného postižení je různorodá, existují však určité charakteristiky, které mohou jedinci sdílet: „*limitovaná řeč nebo sdělení, obtíže v motorice, tendence zapomenout dovednosti z důvodu nepoužívání; problémy s přednosem dovedností z jedné situace do druhé; potřeba podpory v hlavních životních aktivitách (např. v domácím prostředí, volný čas).*“ Vítková (2010) považuje za dopad těžkého postižení narušení celistvosti jedince v jeho životních výkonech. Narušení bývá tak hluboké, že v mnohých oblastech nedosahuje jedinec ani hranice pomyslné normy nastavené většinou intaktní společností. „*Podstatně omezeny a změněny jsou schopnosti emocionální, kognitivní a tělesné, ale také sociální a komunikační.*“ (Vítková, 2006, s. 193) Opatřilová (2013, s. 25) zastává názor, že „*dospělý jedinec se souběžným postižením více vadami není schopen soběstačnosti, nemůže a neumí o sobě rozhodovat a nést za tato*

rozhodnutí odpovědnost.“ Bendová (2015) uvádí základní okruh oblastí, jejichž narušení se promítá negativně do praktického života jedinců: kvalita motoriky, kvalita kognice, kvalita zrakového a sluchového vnímání a oblast komunikace. Zikl (2009) také rozděluje oblasti problému, a to do následujících kategorií: komunikace, mobilita, vnímání, vykonávání běžných denních činností, participace na běžných společenských aktivitách. Osoba s kombinovaným postižením bude mít zpravidla potíže ve více než dvou výše zmíněných kategoriích. Jedinec nedokáže ani v omezené míře samostatně realizovat činnosti, které jsou obvyklé pro osoby stejného věku v dané kultuře. „*U jedinců s kombinovaným postižením jsou extrémně redukovány aktivity.*“ (Vítková, 2006, s. 205) Osoby jsou navíc „*závažně omezeny v možnostech participace na běžných aktivitách v oblasti vzdělávání, zaměstnání, interpersonálních vztahů nebo volného času.*“ (Zikl, 2009, s. 20) Dle Opatřilové (2008, 2013) dospělý jedinec, který již pravidelně nenavštěvuje školské ani jiné zařízení, je značně omezen v možnostech mezilidského kontaktu. Míra omezení může být ovlivněna i tím, zda je jedinec v domácí péči nebo je umístěn do pobytového zařízení. Faktorem, který naopak může zvyšovat šanci sociálního kontaktu je zaměstnání jedince. Vítková (2006) uvádí, že aktivity zvládnutelné pro jedince jsou převážně omezeny na nejzákladnější životní úkony, které jsou ve většině případů spojeny s vlastním tělem jedince. „*Na jedné straně postižení umocňuje stav potřeb, na druhé straně často zabraňuje jejich přiměřenému uspokojení.*“ (Vítková, 2006, s. 195) Pro naplnění potřeb bude jedinec s kombinovaným postižením potřebovat pomoc druhé osoby (Zikl, 2009). Dle Pyualtó a kol. (2022) má mnoho lidí s mentálním postižením omezenou síť mezilidských vztahů, která je nezbytná pro více příležitostí k nalezení partnera.

2 Partnerský život osob s kombinovaným postižením

Potřeba partnerského života, sexuálního vyžití, ale i založení rodiny, je přirozená a její naplnění by nemělo být žádné osobě odepřeno. Pro člověka jako takového je mezilidský kontakt, spojený se sexuálním zážitkem, významný. Stránka bytostného kontaktu, spoluprožívání a emoční souznění je v životě jedince nepostradatelná (Novosad, 2002). Lidé potřebují mít ve svém životě osoby se kterými mohou prožívat důvěrné vztahy (Štěrbová, 2009). Každý člověk, včetně jedinců s tělesným postižením, má potřebu milovat a být milován, být druhou osobou přijímán a někam patřit (Vágnerová, 2004). Valenta (2009) identifikuje lásku jako jednu ze základních lidských potřeb, která je důležitá pro všechny osoby bez ohledu na přítomnost zdravotního postižení. Potřeba lásky a sounáležitosti je

naplňována partnerskými vztahy. Stejně poznatky uvádí Rushbrooke, Murray a Townsend (2014), upozorňují, že vztahy jsou pro osoby s mentálním postižením důležité, jelikož naplňují potřeby náklonnosti, lásky, podpory a také potřebu být v blízkém kontaktu s druhou osobou.

Partnerský vztah má pro osobu s postižením značný význam (Vágnerová, 2004). Nejen, že daný jedinec po partnerském vztahu touží, jeho pocity jsou umocňovány předpokladem, že pokud má partnera, nebude se odlišovat od většinové společnosti a bude tak jako osoba dostačující (Howlin, 2005). Ze studie Rushbrooke, Murray, Townsend (2014) vyplývá, že u pár dotazovaných osob s mentálním postižením se role partnera smazává s rolí pečovatele. Mít partnera potom znamená, že daná osoba již nebude potřebovat odbornou asistenci. Vágnerová (2004) v rámci významnosti vztahů zmiňuje důležitost intimity, za zásadní však označuje symbolickou stránku vztahu. Partnerství vykazuje určitou sociální hodnotu pro daného jedince, kdy naplnění partnerské role funguje jako důkaz normality (srov. Vágnerová, 2002). Valenta (2009, s. 49) mimo jiné uvádí, že partnerský vztah „*nejednou bývá i potvrzením plnohodnotnosti.*“ Heiman (2000) vnímá vztah jako příležitost k získání nových sociálních dovedností, zlepšení schopností stávajících a pokroku ve vývoji sociálního přizpůsobení.

Pro úspěšné navazování nových, ale také rozvíjení již existujících vztahů, potřebují osoby s postižením příležitosti k trávení volného času. Avšak mnoho osob s postižením má omezené možnosti trávení volného času, a tudíž nejsou sami schopni docílit zlepšení své sociální situace (Shelden, Storey, 2014, Bernert, 2011). Proto potřebují podporu druhých osob, aby si rozšířili síť mezilidských vztahů a mohli nalézt partnera (Bates, Terry, Popple, 2017). Osoby se zdravotním postižením nemají mnoho příležitostí k seznamování, vztahy mohou navazovat v rámci společných aktivit, popřípadě ve školách (Vágnerová, 2004). V důsledku sociální izolace žije mnoho jedinců s postižením v permanentní citové deprivaci a sexuální frustraci (Novosad, 2009). „*Pomocí základních podnětů lze alespoň trochu otevřít individuální izolaci.*“ (Vítková, 2006, s. 205) Sociální deprivace může u jedinců s postižením umocnit sklony k fixaci na člověka, který je mu v daném období na blízku (např. osobní asistent) (Vágnerová, 2004). Drábek (2013, s. 22) uvádí, že „*nedobrovolné osamocení na dlouhý čas může vést k závažným psychosociálním následkům.*“ Nepřítomnost partnera je třeba vnímat pouze jako dočasný stav. Jedinec s postižením by měl znát reálné možnosti pro uskutečnění partnerských vztahů. Pocity beznaděje, sociální izolace či

přesvědčení jedince, že nemůže ovlivnit vlastní sociální situaci, mohou vést k rezignaci na život v každodenních interpersonálních vztazích. Následkem izolace může být i snížená životní motivace jedince, popř. umocnění zdravotního postižení patopsychologickými sklony. Tyto skutečnosti vedou ke zhoršení kvality života osob s postižením (Novosad, 2009, Novosad, 2006). Následkem nedostatečného naplňování potřeby citové vazby a vztahu může být i potřeba jedince s postižením získat partnera bez většího výběru. Takového partnera lze definovat spíše jeho dosažitelností, než osobnostními rysy a kvalitami (Vágnerová, 2004). Ze studie Neumana (2020) vychází, že hlavním kritériem pro výběr partnera je atraktivnější vzhled, společné zájmy a pohodový temperament. Bates, Terry, Popple (2017) došli k závěrům, že fyzická přitažlivost nebyla považována za nejdůležitější aspekt výběru partnera. Účastníci šetření touží po partnerovi, který bude přátelský a laskavý.

Osoby se zdravotním postižením v podstatě vytváří dva typy partnerských vztahů. V jednom z případů je partner intaktní a ve druhém jsou oba partneři s postižením (Novosad, 2006). *„Poměrně často diskutovanou otázkou je sexuálně-partnerský vztah mezi člověkem zdravým a postiženým (popř. partnersko-sexuálně-citové pouto mezi klientem a asistentem, jako vztah mezi dvěma svéprávnými a dospělými lidmi, jenž může vzniknout při jejich vzájemném poznávání v průběhu primární „pracovní“ koexistence).“* (Novosad, 2009, s 57) V případě, že vztah vznikne za výše zmíněných podmínek, jako sblížení dvou zralých osob, nelze ho považovat za *„amorální či patologický“*. Naopak může být vnímán jako obohacující pro obě strany (Novosad, 2009, s 57). *„Získat zdravého partnera se stává ideálem a potvrzením vlastní hodnoty, tj. snížením vlastní hodnoty subjektivní míry handicapu.“* (Vágnerová, 2004, s. 187) V případě, že jsou ve vztahu osoby s postižením, životem je provází podobné problémy a cítí se mezi sebou rovnocenně. Jako stabilizující faktor vztahů navíc může působit strach osoby s postižením ze samoty, případně fakt, že možnost získat nového partnera je omezená. Rozpad takových vztahů nebývá zdaleka tak častý, jako v majoritní společnosti. (Vágnerová, 2002, srov. Vágnerová, 2004). V manželství je zvýšená pravděpodobnost, že budou oba partneři se zdravotním postižením. V případě, že dojde k *„vytvoření obvyklého komplementárního vztahu dominantního zdravého partnera závislého, pasivního a pečovaného postiženého, posiluje na obou stranách tendenci reagovat méně přirozeně.“* Takové vztahy ztrácí svou funkci a ve výsledku zanikají (Vágnerová, 2004, s 187).

U osob s těžkým zdravotním postižením dochází v mnoha případech k tomu, že partnerské vztahy nejsou vůbec realizovatelné (Novosad, 2009). „*Těžké postižení představuje pro všechny zúčastněné interakční partnery omezení, ztěžuje základní kontakt mezi dvěma osobami.*“ (Vítková, 2006, s. 193) Nemají pro navázání vztahů dostatečné příležitosti, neumí, popř. nedokážou navázat hlubší a intimní vztah s druhou osobou. V takových případech přetrvává závislost a vazby na rodičích (Vágnerová, 2004). Partnerský i sexuální život osob s postižením je třeba zbavit bariér negativně působících na vznik a průběh vztahů (Novosad, 2009).

2.1 Determinanty ovlivňují vztahy osob s kombinovaným postižením

Pro osoby se zdravotním postižením je složitější prožívat uspokojivý partnerský sexuální život v porovnání s intaktní společností (Slowík, 2016). Ze studie Rushbrooke, Murray, Townsend (2014) vyplývá, že osoby s mentálním postižením mají v partnerských vztazích zkušenosti s fyzickým naplňováním intimních vztahů. Oproti tomu Mandzáková (2013) uvádí, že je třeba za projevy sexuality u osob s mentálním postižením považovat také hlazení, hýčkání a blízkost druhého člověka, nikoliv přímo pohlavní styk. Murray a Townsend (2020) na základě výsledků studie uvádí, že potíže, se kterými se respondenti potýkali jsou obdobné těm, které se dotýkají většinové společnosti. Jedná se např. o: strach z násilí, nerovnováha touhy po fyzickém kontaktu, riziko ztráty partnera a asymetrie ve vztahu.

Bernert (2011) uvádí, že se respondenti daného výzkumu neztotožňovali se svým mentálním postižením a nepovažují ho tedy za omezení. Stejný názor zastává Venglářová a Eisner (2013), kteří rovněž nepovažují zdravotní postižení za bariéru pro vznik ani průběh vztahu. Problém naopak spatřují v redukováných možnostech navázání i udržení vztahu, finanční situaci osob a mnohdy v náročné organizaci. Páry se mimo jiné musí často vypořádávat s negativními reakcemi svého okolí. Proti vztahům často vystupují právě rodiče, kteří neakceptují, popř. odmítají vztahy svých dětí.

Novosad (2009) popisuje bariéry vnější, tam řadí sociální, ekonomické, architektonické a komunikační překážky, které znesnadňují výběr partnera. Na druhou stranu staví předsudky a předpojatosti majoritní intaktní společnosti vůči partnerskému životu osob s postižením. Blíže specifikuje bariéry týkající se zdravotního, psychického stavu a sociálního klimatu.

Dle Novosada (2009, s. 55-56) zdravotní stav jedince spočívá velmi často v omezení pohybu. „*Imobilní či hůře pohyblivý jedinec má redukovánou možnost výběru partnera.*“ Některé formy mozkové obrny provází určité projevy (např. grimasování, mimovolní pohyby), ty mohou dané postižení v očích většinové společnosti více zdůraznit. Při utváření mezilidských kontaktů a navazování vztahů jsou znevýhodněné i osoby se smyslovým postižením, příčinou je zhoršená úroveň orientace a možné poruchy komunikace. Vágnerová (2004, s. 186) spatřuje jako překážku fakt, že dané zdravotní postižení je „*dominantním znakem identity, který překrývá gender (pohlavní) roli*“. Ostatní lidé tedy vnímají danou osobu primárně jako jedince s postižením a až druhotně jako muže či ženu.

Psychický stav jedince je do určité míry zdravotním postižením ovlivněn. Pocity méněcennosti, projevy negativního sebehodnocení, narušené adaptační schopnosti nebo egocentrické sklony, které pramení z předpokladu horší společenské uplatitelnosti a obecného přijímání, mohou ztížit navázání a následné udržení partnerského vztahu osob s postižením (Novosad, 2009).

Je třeba přihlížet i k tomu v jakém prostředí jedinec vyrůstal. Na jedné straně může sociální klima jedinci napomáhat a podporovat touhu po partnerství, na druhé straně může být původcem negativních předpokladů. Jedincům se zdravotním postižením, kteří vyrůstali a byli vychovávaní v ústavním zařízení, chybí pozitivní vzory chování. Na základě tohoto předpokladu jsou jedinci v partnerských vztazích podstatně rizikovější než osoby, které vyrůstaly v rodinném zázemí podporujícím touhu po partnerském soužití (Novosad, 2009). Nicméně i osoby žijící v rodině mohou mít podmínky k navazování a vytváření vztahů ztížené, zejména svými rodiči (Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007). Osoby s postižením žijící v zařízení sociální služeb jsou mimo jiné omezeny v příležitostech seznamování se s partnery. Zaměstnanci služeb většinou nedovolují klientům být např. na pokoji o samotě s potenciálním partnerem (McRuer, Mollow, 2012). Novosad (2002), v souvislosti s jedinci žijícími v zařízeních s trvalým pobytem, zmiňuje nedostatek intimity, jako jednu z možných komplikací v oblasti partnerství a sexuality. Autorky Knox a Hickson (2001) na základě výzkumu došly k závěru, že jednou z bariér, se kterou se osoby s mentálním postižením v rámci svých vztahů potýkaly, byl nedostatek soukromí. Autoři Rushbrooke, Murray a Townsend (2014) došli ke zjištění, že i samotný často zdlouhavý proces hledání partnera část osob s postižením považuje za překážku bránící vzniku vztahu. Kelly, Crowley, Hamilton (2009) uvádí jako jednu z bariér nedostatek adekvátních

informací o sexuálních záležitostech. Zároveň upozorňují na nevyhovující přístup zaměstnanců sociálních služeb a rodinných příslušníků, který se vyznačuje především neschopností respektovat a přijmout fakt, že osoby s mentálním postižením chtějí zažít intimní vztahy. Výzkum dále ukázal, že pokud žili lidé s mentálním postižením v domnění, že partnerské vztahy nejsou z pohledu zaměstnanců sociálních služeb povoleny, navazovali vztahy tajně.

Zařízením sociálních služeb z hlediska partnerských vztahů se budeme blíže věnovat v následující kapitole.

Zařízení sociálních služeb z hlediska partnerských vztahů osob s kombinovaným postižením

Poradenská podpora osob s postižením sestává z mnoha vzájemně propojených oblastí, mezi které se mimo jiné řadí i sexualita lidí s postižením. Nejen rodiče dětí s postižením, ale i řada odborníků si uvědomuje důležitost a následky dlouhodobého zanedbávání problematiky sexuality osob se zdravotním postižením (Novosad, 2009). V rámci ČR je práce se sexualitou osob s postižením ve svém počátku (Venglářová a Eisner, 2013). Obecným problémem zařízení sociálních služeb pro osoby s postižením je nerovnoměrné rozdělení péče a pozornosti vzhledem k naplňování potřeb osob. Jedinci s kombinovaným postižením mnohdy dosahují pouze základní péče na úrovni fyziologických potřeb. Takové prostředí posiluje závislost jedince na péči druhých a souběžně upřednostňuje potřebu personálu zajistit základní potřeby skupiny před individuálním přístupem k jednotlivým osobám (Matoušek, 2007, Matoušek, 2011). Na druhé straně Štěrbová (2009, s. 9) uvádí, že sexualita a partnerské vztahy osob s postižením přestávají být v oblasti sociálních služeb přehlíženy. *„V posledních letech jsou zvolna reflektovány i tyto legitimní potřeby lidí se zdravotním postižením a současný stav sociální práce a sociálních služeb směřuje ke zkvalitnění podmínek pro realizaci jejich partnerského a sexuálního života.“* Dle Fulforda a Cobiga (2016) hlavní roli z hlediska utváření a následného udržování mezilidských vztahů osob s postižením hrají právě pečovatelé v sociálních službách. Na jedné straně poskytují podporu v obtížných interpersonálních situacích. Na druhé však, dle osob s mentálním postižením, to jsou právě pečovatelé, kteří omezují interakce mezi jedinci a to formou odrazování či přísným dohledem nad aktivitami osob s postižením. Drábek (2013) zastává názor, že poskytovatelé sociálních služeb by měli podporovat klienty v jejich stávajících vztazích a vytvářet vhodné možnosti k navazování

vztahů budoucích. Jednou z možných forem pomoci je např. realizace volnočasových aktivit. Stejný názor zastává i Rushbrooke, Murray a Townsend (2014). Zmínění autoři se domnívají, že by zaměstnanci sociálních služeb a další významné osoby v životech jedinců s postižením měli vytvářet příležitosti pro mezilidská setkání a navazování vztahů. Jako příklad uvádí účast osob v počítačových fórech, seznamovacích centrech a dále společenských klubech. Výsledky studie Neumana (2020) poukazují na významnost pracovníků sociálních služeb v rámci navazování vztahů. Za důležité ze strany pracovníků označil pomoc, podporu, poskytnutí informací ke vztahům, ale také cílené doporučování potenciálních partnerů pracovníky. Nicméně řada respondentů vyjádřila úzkost spojenou se zásahy zaměstnanců do již existujících vztahů. Dotazovaní se obávali, že vztahy budou intervencemi zaměstnanců poškozeny a zároveň nevnímali zaměstnance jako zdroj podpory při zvládnutí obtížných situací ve vztazích. S tímto tvrzením se shodují i výsledky Mandzákové (2013), která považuje dohled poskytovatelů sociálních služeb nad vztahy osob s postižením jako bariéru v možnosti prožívání přirozeného partnerského vztahu. Rushbrooke, Murray, Townsend (2014) ve své studii naráží na stejný problém, kdy respondenti vnímají omezenou kontrolu svých vztahů rodinou, pečovateli, službami nebo společností. Vanier (2005, s. 71) tvrdí: *„mladý muž a mladá žena s postižením se mohou určitým způsobem přitahovat, ale to neznamena, že bychom je měli povzbuzovat k sexuálnímu vztahu nebo k manželství.“* V případě, že není jedinec s postižením dostatečně vyspělý, bude v rámci vztahu postrádat potřebnou odpovědnost. Podpora ze strany okolí by mohla nezralost osob s postižením prohloubit. Pracovníky v oblasti sociálních služeb rozděluje Venglářová a Eisner (2013) na dva typy. Do první skupiny řadí pracovníky, kteří soustředí svou péči především na uspokojení základních potřeb osob s postižením, eventuálně vyplnění času pracovní nebo volnočasovou aktivitou. Druhá část pracovníků se již zaměřuje na vztahové a sexuální potřeby a zahrnuje je do života osob s postižením automaticky. Odlišné přístupy jednotlivých pracovníků mohou vyvolávat u osob s postižením změť nejasností. Přesto, že je mezioborová spolupráce a účast odborníků z různých pomáhajících profesí nezbytná, v oblasti podpory sexuálního a partnerského života osob s postižením chybí v současnosti ucelená a dostupná síť podpory. Drábek (2013) spatřuje jako hlavní příčinu nedostatečný počet odborníků, především z řad sexuologů.

3 Metodika výzkumného šetření

Metodika výzkumu byla koncipována s ohledem na naplnění stanoveného cíle práce, tedy k identifikaci charakteristických znaků partnerského soužití osob s kombinovaným postižením a zodpovězení výzkumné otázky: Jaké jsou determinanty ovlivňující vznik a průběh partnerských vztahů osob s kombinovaným postižením? V následujících odstavcích budou popsány jednotlivé kroky výzkumného postupu, které jsou pro lepší přehlednost zobrazeny ve schématu na konci této kapitoly (viz Obrázek 1).

Prvním krokem bylo stanovení vědeckého postupu vedoucího k naplnění cíle. Z literární rešerše (viz např. Rushbrooke, Murray, Townsend, 2014; Lafferty, McConkey, Taggart, 2013; Kelly, Crowley, Hamilton, 2009) vyplynula jako nejvhodnější metoda kvalitativní analýza provedena prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Institucí, v rámci které probíhalo výzkumné šetření, byl Jedličkův ústav Liberec. Jedličkův ústav Liberec je organizace poskytující sociální služby osobám s kombinovaným postižením. Představuje tak ideální prostředí v rámci kterého je možné se dostat do kontaktu s lidmi, jichž se týká analyzovaná problematika. Jedličkův ústav Liberec poskytuje pobytovou službu v domovech pro osoby se zdravotním postižením. Klienti jsou ubytováni ve 3 budovách. Pro potřeby práce jsou budovy označeny čísly: 1, 2, 3. Na budovy jsou klienti přijímáni na základě hloubky postižení (především stupně mentálního postižení) a osobních předpokladů. Pro výzkumné šetření byla vybrána budova 1, kde žijí osoby s těžším stupněm mentálního postižení a budova 2, kde žijí osoby s lehčím stupněm mentálního postižení. Budova 3 nebyla vybrána vzhledem ke zdravotnímu stavu klientů, který neumožňuje provedení výzkumného šetření. Ve spolupráci s vedoucím pracovníkem budovy 1 (dále jen vedoucí pracovník 1) Jedličkova ústavu byl identifikován vzorek respondentů s kombinovaným postižením s ohledem na jejich schopnosti komunikace a potenciálů k zodpovězení otázek v rámci rozhovorů. Celkem bylo vedoucím pracovníkem vybráno 5 osob s kombinovaným postižením. Vedoucí pobytové služby autora následně nasměrovala na vedoucího pracovníka na domě 2 (dále jen vedoucí pracovník 2). Vedoucí 2, která zároveň působí i jako sexuální důvěrník, po konzultaci identifikovala 6 vhodných klientů s kombinovaným postižením. Vedoucí pracovnice poskytly informace o kombinaci a hloubce zdravotního postižení klientů, vzhledem k legislativním omezením nemohly být zveřejněny přesné diagnózy respondentů. Se záměrem porovnání partnerských vztahů osob v Jedličkově ústavu a mimo něj byli identifikováni 3 další respondenti. Všichni účast na

výzkumu odmítli. Pro zachování anonymity a s ohledem na povahu otázek jsou všechna jména, uvedena v tomto výzkumném šetření, fiktivní. Přehled pozměněných jmen respondentů je uveden v Tabulce 1.

Jako podklad pro polostrukturované rozhovory byly vypracovány seznamy otázek, které jsou uvedeny v přílohách této práce. Struktura a zaměření otázek vychází z provedených zahraničních výzkumů (viz např. Rushbrooke, Murray, Townsend, 2014; McRuer, Mollow, 2012; Knox, Hickson, 2001) a z poznatků vyplývajících z provedených zkušebních rozhovorů, které jsou popsány níže.

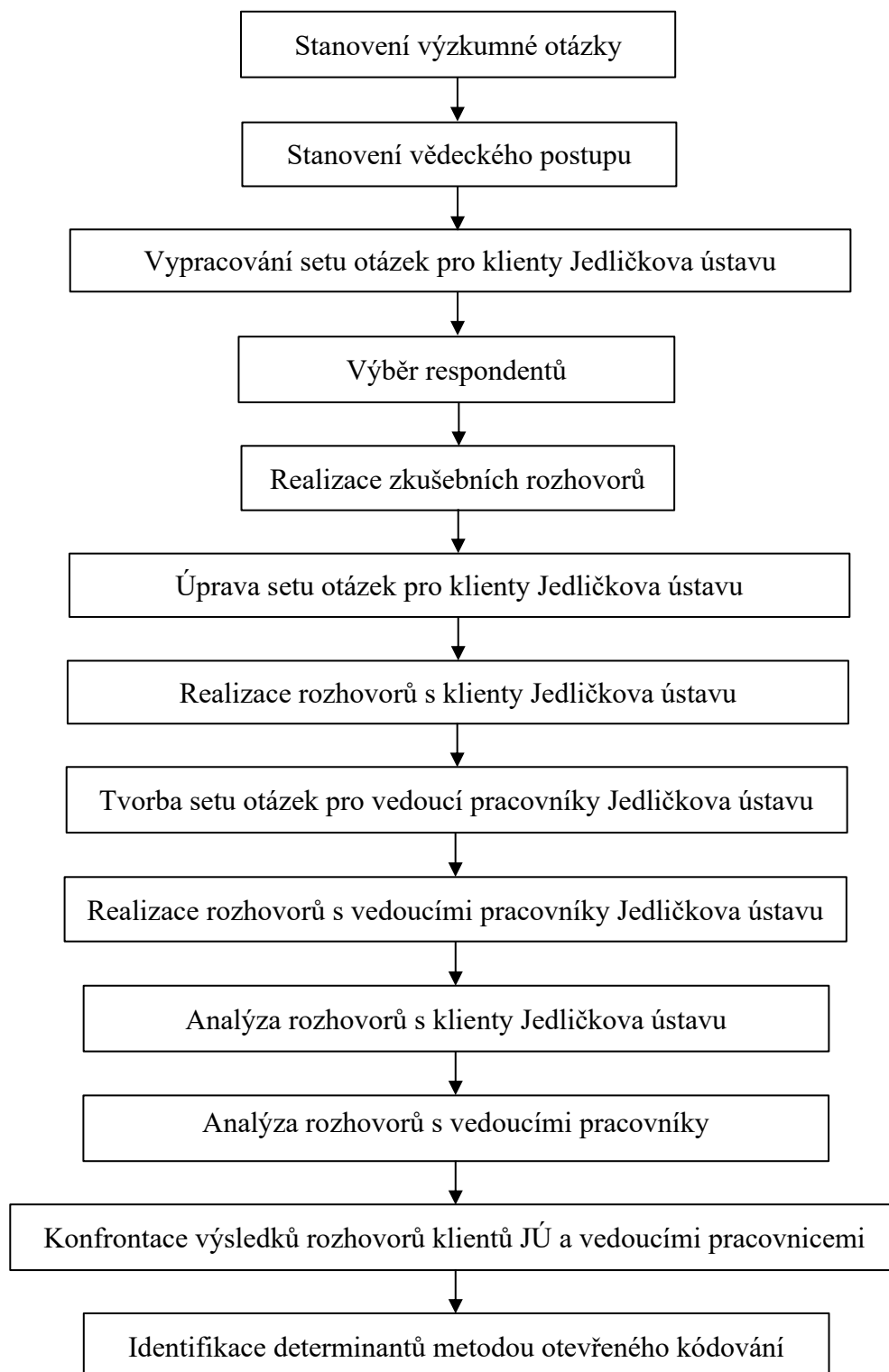
Pro ověření srozumitelnosti otázek byly na konci září 2022 provedeny dva zkušební rozhovory. Respondentka č.1 byla zvolena po předešlé konzultaci s vedoucí na budově 2 a respondentka č. 2 byla vybrána po konzultaci s vedoucí 1. Rozhovory trvaly přibližně 35 minut, byly jednotlivě nahrávány na diktafon a následně doslovně přepsány do textové podoby. Set původních otázek je uvedený v přílohách (viz Příloha č. 1). Po dvou zkušebních rozhovorech došlo k úpravě původního setu otázek. Testovací rozhovory poukázaly na nevhodnost některých otázek pro respondenty, kteří se nenacházejí v době rozhovoru v partnerském vztahu. Na základě toho byly vytvořeny dvě verze otázek pro osoby ve vztahu a pro osoby mimo vztah (viz Příloha č. 2, Příloha č. 3). Dále rozhovory ukázaly, že přestože byli respondenti vybráni s ohledem na jejich dostatečné schopnosti absolvovat rozhovor a zodpovídat pokládané otázky, některé otázky nebyli schopni bez nasměrování tazatele zodpovědět. Pro zachování co nejvyšší objektivity rozhovorů, byly proto předdefinovány možné typy odpovědí, které jsou v případě neschopnosti respondenta odpovědět, respondentovi nabídnuty, tak aby byl každý respondent dotazován stejným způsobem.

S nově nadefinovanými otázkami pro polostrukturované rozhovory bylo následně provedeno 11 rozhovorů. Přehled respondentů je uveden v Tabulce 1. Rozhovory trvaly přibližně 45 minut. Každý rozhovor byl samostatně nahráván na diktafon pro následný doslovný přepis do textové podoby. Pro hlubší porozumění širšího kontextu problematiky partnerských vztahů jednotlivých respondentů a v návaznosti na poznatky jednotlivých výzkumů uvedených v teoretické části práce (viz kapitola 1.2.1) byli dotazováni i 2 vedoucí pracovníci Jedličkova ústavu. Pro řízené rozhovory s nimi byl vytvořen specifický set otázek (viz Příloha č. 4). Byly uskutečněny dva rozhovory s vedoucími pracovníky domů 1 a 2. Oba rozhovory byly nahrávány na diktafon a následně doslovně přepsány. První rozhovor proběhl s vedoucí 2, trval 2 hodiny a byla v něm řešena problematika sexuálního

důvěrnosti. Jako druhý byl proveden rozhovor s vedoucí 1, trval 1 hodinu. Celkem bylo provedeno 13 polostrukturovaných rozhovorů v období od září 2022 do února 2023 s klienty s kombinovaným postižením, využívajícími pobytové služby, a vedoucími pracovníky Jedličkova ústavu Liberec.

Dalším krokem bylo vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů (viz kapitola 4). Rozhovory byly doslovně přepsány. Informace z rozhovorů byly pomocí syntézy rozdělené do diskutovaných oblastí, které z provedených rozhovorů vyplynuly (viz Obrázek 2). Hlavní poznatky z rozhovorů s klienty byly následně konfrontovány s informacemi poskytnutými v rámci rozhovorů s vedoucími pracovníky pobytových služeb. Tento krok byl proveden pro ověření výpovědí klientů a umožnění hlubšího vhledu do problematiky, a to i s ohledem na komunikační schopnosti klientů a na jejich subjektivní vnímání konceptu vztahu vzhledem k hloubce zdravotního postižení. Pomocí metody otevřeného kódování (Corbin, Strauss 1990) byly v rámci jednotlivých diskutovaných oblastí identifikovány determinanty ovlivňující průběh a vznik vztahů s kombinovaným postižením.

Níže uvedený Obrázek 1 znázorňuje pro lepší orientaci jednotlivé kroky metodiky výzkumného šetření.

Obrázek 1: Schéma metodického postupu výzkumu (vlastní zpracování)

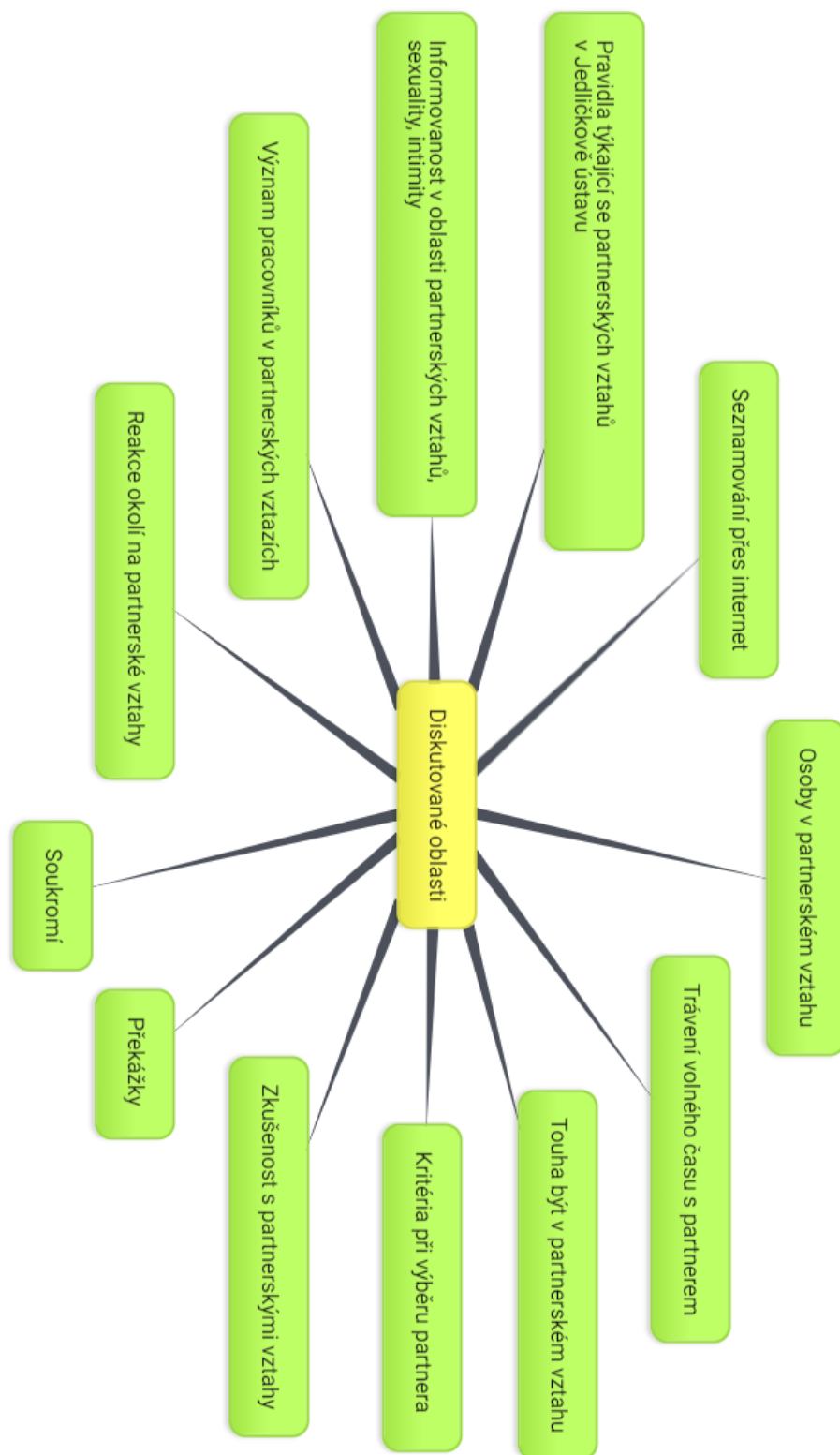
4 Výsledky výzkumného šetření

Následující Tabulka 1 zobrazuje seznam dotazovaných respondentů s jejich diagnózami, údaje o příslušnosti k budovám (respektive k vedoucím pracovníkům) a informace o partnerské situaci.

Jméno	Věk	Zdravotní postižení	Budova	Partnerský vztah
Klára R1	28	MO, STMR	1	Ne
Lenka R2	27	MO, STMR	1	Ano
Tomáš R3	30	MO, STMR	1	Ano
Michal R4	37	MO, LMR	1	Ne
Jiří R5	38	MO, STMR	1	Ano
Jana R6	35	MO, LMR	2	Ne
Lukáš R7	20	MO, LMR	2	Ne
Jan R8	32	Získané, spastická paréza, mírné opoždění intelektu	2	Ne
Martin R9	25	Po úraze, tělesné, omezení kognitivních funkcí	2	Ne
Helena R10	47	MO, LMR	2	Ne
Dominik R11	18	MO, mírné opoždění intelektu	2	Ne

Tabulka 1 Přehled dotazovaných respondentů s kombinovaným postižením (vlastní zpracování)

Niže uvedeny Obrázek 2 zobrazuje grafický přehled diskutovaných oblastí, které jsou podrobně rozebrány v následující části práce.

Obrázek 2 Diskutované oblasti (vlastní zpracování)

Osoby v partnerském vztahu

Z celkového počtu 11 dotazovaných respondentů jsou v partnerském vztahu 3 osoby, zbývajících 8 respondentů ve vztahu není. V partnerském vztahu je Lenka (R2), Tomáš (R3), Jiří (R5). Všichni tito respondenti bydlí ve stejném domově pro osoby se zdravotním postižením, označeném jako budova 1. „*Mám tady jako kluka a vycházíme spolu jako, jak to mám říct dobře, když mi něco chybí, tak mi to doveze nebo doručí, takže.*“ (Lenka R2) Z rozhovorů vychází, že Lenka (R2) a Jiří (R5) spolu aktuálně tvoří vztah. Jiří (R5) nyní cítí ve vztahu problémy: „*Ted'ka se chová docela dost špatně, křičí ze spaní, ať neodejdu a mně to drásá nervy, jako já neříkám, vona to není špatná holka, ale já bych potřeboval někoho k sobě jako je. Řeknu ti ještě jednu věc. Já mám ještě jednu kamarádku dole a ta chodí do dílen. Jako já si na ni nemůžu stěžovat. Menuje se Anička a já ji pravidelně teda budim každý ráno a vona za mnou dojíždí do céda, a jinak vždycky vodpoledne vona nemůže, protože má nemocnýho tatínka a vona mi umí dávat pusy jako. Jako ne jako Léňa, ale vona mi umí dávat pusy jako pořádný, tak já už se s ní znám hodně dlouho, protože já už sem tady přes 10 let asi, sme se potkali v cedu dole. No a vlastně vod tý doby prostě je se mnou a má mě strašně ráda, ale má taky svoje mouchy vobčas.*“ Tomáš (R3) uvedl, že i jeho partnerkou je Lenka (R2): „*Zatím nám to funguje, nehádáme se.*“ Partnerskou situaci v rozhovoru osvětlila Lenka (R2) „*Předtím sem měla ještě Tomáše. Ten mi jako nic ale nevozil, že jo, protože tam to bylo takový těžký, jakože sem musela čekat tolik dnů, ale takhle nemusim čekat tolik dnů. Ale prostě mrzelo mě to od toho Toma, že prostě sem musela sem dlouho čekat, že on taky mamku nemá ani taťku, takže tam to bylo pochopitelný, že ho nemůžu otravovat zas tak často.*“

K dané situaci se v rozhovoru vyjadřuje i vedoucí 1: „*Tomáš je takovej nejasnej nečitelněj, řekne a dost často říká věci, co si myslí, že chcete slyšet. Takže on v tom vztahu tak úplně jako není a je. Oni si to tak jako střídají mezi sebou.*“ Klienti navíc žijí ve velice omezeném prostředí, ve stejné skupině lidí, možnost výběru partnera je tedy značně omezená. Vedoucí 2 se také domnívá, že možností pro seznamování osob s kombinovaným postižením, které žijí v ústavu, je málo.

Dle názoru vedoucí 2 se klienti pohybují pouze ve svých kruzích, jelikož jejich schopnosti a dovednosti, případně intelektuální úroveň, jim nedovolí cílit za hranice Jedličkova ústavu. Mít partnera v rámci Jedličkova ústavu navíc zaručuje každodenní setkávání klientů a možnost zažívat pocity a vášně. Vidí mezi dotazovanými respondenty touhu po vztazích: „*Chtějí vztahy zažívat a chtějí je zkoušet a chtějí něco takového žít.*“

Lenku (R2) považuje za největší střed zájmů mezi muži, je totiž více aktivní: „*Ta tu tak rozdává a míchá kartami a oni kluci různě skáčou a páchají sebevraždy, v uvozovkách samozřejmě.*“ Zároveň se vedoucí domnívá, že Lenka (R2) přesně neví, co by si ve vztahu přála a proto mezi sebou partnery často střídá.

Společným znakem respondentů v partnerském vztahu je, že nedokážou určit, jak dlouho v partnerství jsou. Tomáš (R3) na otázku nejdříve reagoval smíchem. Následně odpověděl, že si nevpomene, jak dlouho jsou s partnerkou ve vztahu. Stejně i Jiří (R5) nedokázal přesně určit dobu trvání vztahu: „*Já sem bydlel, mám přítelkyni tady, tak hodně dlouho.*“ Lenka (R2) uvedla „*U nás to bylo tak jako na houpačce, chvíli sme spolu byli, pak sme spolu nebyli a teď to je tak jako už doufám na stálo. Nevím asi říkám u nás to bylo takový jakože chvílku ne, chvílku jo takže nedokážu to určit.*“ Následně, ale sdělila, že se znají s přítelem již 5 let. Na otázku, zda se v začátcích přátelili, odpověděla: „*Ne, rovnou sme spolu začali chodit.*“ Tuto skutečnost lze podpořit odpovědí vedoucí 1: „*Oni okamžitě navážou jako my spolu chodíme, ale není tam nic mezi tím.*“ Na základě svého pozorování tedy usuzuje, že jejich vztahy nemají hlubší city a vazby. Lenka (R2) v rozhovoru však uvedla: „*Chtěl by aby mě měl pořád u sebe takže. Jako nějaká láska tam je jako co se týče jako toho vztahu no.*“ Z pohledu vedoucí 1 vztahy vznikají okamžitě z důvodu získání výhod. Chtějí tedy mít někoho, kdo jim bude pomáhat. Základem vztahu respondentky Lenky (R2) je právě zmíněná pomoc od partnera. V případě, že je pomoc poskytována pomalu či nedostatečně, jednoduše partnera obmění. Vedoucí 1 v rozhovoru uvedla „*Lenka má ty kluky spíš jako zdroj svých výhod a všichni zaměstnanci řeší, že Lenka kluky zneužívá a jak by se měla chovat.*“

Výsledky provedených rozhovorů naznačují, že jedním z determinantů je **ústav**, který působí jako poměrně omezené prostředí pro navazování vztahů. Dalším determinantem se ukazuje být **hloubka postižení** ovlivňující respondenty v seznamování a navazování vztahů mimo Jedličkův ústav. Posledním determinantem vyplývajícím z rozhovorů jsou **kritéria výběru partnera**, respondenti si hledají partnery, kteří jim budou pomáhat. Partnerské vztahy, které byly navázány, vznikly v prostředí ústavu.

Trávení volného času s partnerem

Společný čas s partnerem tráví respondenti povídáním v místnosti, která je nazývána „čajovna“. „*Tady v čajovně si pouštíme písničky nebo to nebo si jen tak povídáme nebo zavoláme do čekárny k těm pracovnícím.*“ (Lenka R2) Čajovna je společenská místnost, ve

kteří se mohou klienti setkávat s návštěvami, popř. mezi sebou. Mimo společného času v čajovně si partneři domlouvají schůzky i u sebe na pokoji. „*Já mám malej pokoj, ale on mě jednou za čas, když tam není jeho spolubydlicí, takže mě pozve k sobě na pokoj.*“ (Lenka R2) Možnost být v soukromí na pokoji využívá především Jiří (R5). Rád by od své partnerky dostával polibky: „*Já když ji to nabídnu třeba, tak vono se ji do toho nechce, vona se mnou nechce vobčas ani chodit na přestávky k jídelně.*“ Na schůzky se respondenti domlouvají fyzicky, popř. s dopomocí pracovníků. Lenka (R2) nemá osobní telefon, pokud se s ní chce někdo setkat musí volat na telefon, který je v kanceláři budovy: „*On nám vždycky zavolá a domluvíme se jestli chci jít jakoby za nim nebo mi nebo mi dává svůj prostor k psaní emailů anebo tak.*“ Také Tomáš (R3) se raději domlouvá na schůzky osobně: „*Většinou se s ní domluví na obědě, než si brát na někoho číslo.*“ Míra jakou spolu respondenti tráví čas není příliš vysoká. „*Někdy ten čas strávíme, někdy ten čas nestíhám.*“ (Tomáš R3) Většinou na program s přítelkyní nemá Tomáš (R3) čas. „*Ted' zrovna dneska se mě Léňa ptala, jak to máš dneska stíháš to časově? Říkám, nestíhám protože od 10 mám být na tý dentální hygieně.*“ Zároveň uvedl, že i jeho partnerka má nabitý program: „*Je to normální...prostě když mi řekne ta přítelkyně, že nemá čas, tak já to respektuju.*“

Z rozhovorů vyplývá, že společný čas partneři v **soukromí** příliš netráví. Pouze jeden respondent uvedl, že by byl s partnerkou rád o samotě, ostatním vyhovuje způsob jakým se vidají. Z rozhovorů je patrné, že spolu partneři netráví příliš volného času z důvodu nabitého programu.

Touha být v partnerském vztahu

Z 8 dotazovaných respondentů, kteří aktuálně nejsou v partnerském vztahu, jich chce mít partnera či partnerku 6. Jednou z nich je Klára (R1), která začala nad partnerskými vztahy přemýšlet nedávno: „*Mě ty vztahy začaly zajímat až ted' nějak, dřív sem se o to ne jako nezajímala, ale nebyl důvod se o to zajímat.*“ Podobné pocity má i Lukáš (R7) o vztazích dříve nepřemýšlel: „*Jakoby moc sem nepotřeboval.*“ Zároveň, ale vnímá, že se situace proměňuje a vztah by si přál. O vztazích přemýšlí také Jan (R8), cítí, že už je dlouhou dobu sám a přál by si to změnit: „*No kámoška mi píše nelam to přes koleno, ale 14 let už sem sám a něco mi chybí jako novýho, že z práce třeba přijdu a budu ji říkat zážitky a vona zase mně.*“ Samota trápí i Janu (R6): „*Jako já už nechci být sama, když vidím ostatní jak někoho mají, cejtím se sama i když sama nejsem.*“ Oproti tomu Dominik (R11), který je nejmladším respondentem uvedl, že by si vztah sice přál, ale zatím nikam nespěchá: „*Zatím*

sem nenašel nikoho, kdo by prostě za to stál, takže zatím si dávám na čas.“ Partnerku by chtěl rovněž Michal (R4): „Měl bych zájem, ale jako ne tady, já sem si zkoušel i internetový seznamky, ale dycky to zkrachovalo... Není to, nebylo to jednoduchý...“ Nad partnerskými vztahy nepřemýšlí Martin (R9): „Já jakoby mám v plánu jakoby uzdravit se a odcestovat do zahraničí jakoby za prací a jakoby tam se jakoby třeba někoho tam potkám, nebo jakoby nechávám to osudu.“ Před úrazem žil sám v bytě, jeho plánem je navrátit se k samostatnému životu mimo ústav: „Jakoby něco si vybudovat a pak řešit vztahy. Abych měl jakoby třeba i jistotu v tom, že ji prostě můžu ji vzít bydlet k sobě domu. Ani Helena (R10) netouží po vztahu: „Zatím ne, já už chlapům nevěřím.“ Její rozhodnutí vychází ze zkušeností z 22 let dlouhého manželství, které popisuje jako nepříliš šťastné: „Já už chlapům nevěřím. Já sem vždycky byla taková důvěřivá, veselá jo. Jako s manželem teda ten mě dost jako psychicky i týral, a to i začal mě mlátit, proto sem se s nim rozvedla. Nevydělával, živila jsem ho ještě. Psychicky byl nemocnej, no chodili jako a prostě on má dvě povahy. jo to je má nějakou ukrajinskou krev, takže já sem dělala, co sem mohla. Tak stejně sme se hádali, pak se dal do toho chlastu blbýho. Já sem si taky dala vínko nebo to, ale nepřeháněla sem to, беру prášky, tak taky sem se bála že jo. Ale on to přeháněl, už musel mít tvrděj alkohol, dvě flašky a třeba 10–12 piv vypil za večer. Pak nespál jo, třískal hlavou do toho do toho zdi v kuchyni, že tam byla krev, no to bylo strašný. Takže já nechci žádnýho chlapa.“

Z výše zmíněných 6 respondentů aktivně hledají partnera či partnerku 3 respondenti (Jana R6, Lukáš R7, Jan R8), k nim se dále přidává respondent Jiří (R5). Jiří (R5) je aktuálně ve vztahu, zároveň však udržuje pravidelný kontakt s jinou ženou a aktuálně si hledá novou přítelkyni: „Ale teďka já chci udělat jednu hlavní věc. Já si hledám teďka někoho jinýho. Protože já bych k sobě někoho potřeboval a vobě ty holky sou takový že prostě by se vo mě nepostarala ani jedna.“ Vztah nehledá Klára (R1), Michal (R4) a Dominik (R11). Jana (R6) je aktivní na internetové seznamce. Také Lukáš (R7) používá k seznamování převážně internet: „Bud’ na internetu nebo na nějakých srazech, ale asi na internetu. Seznamka je asi lepší.“ Internetovou seznamku nevyužívá Jan (R8), s dívkami se seznamuje v práci: „Jak sem v práci, tak tam komunikuju s holkama a teď asi začnu chodit ven, protože jinak se asi nehnu.“ Partnera by chtěla také Klára (R1), v navazování vztahů ale aktivní prozatím není: „Aktivně nehledám, ale pasivně ano.“ Podobný přístup ke hledání partnerek zvolil i Dominik (R11): „Takhle já bych to spíš řekl, že hledám, ale ne aktivně. Já spíš čekám, bud’ se něco naskytne nebo nenaskytne.“ Zájem být ve vztahu má rovněž Michal (R4), partnerku si stejně jako Dominik (R11) nehledá: „Ale chtěl bych, ale jako nemám vodvahu asi si něco. No ne

jako mám pár kamarádek jo, který když bych jim zavolal, tak by přijely jo, ale jako ne, nemám nic, nemám jinak odvahu si, se někde zveřejnit svůj svůj profil.“ .

Vedoucí 1 na základně svých zkušeností uvedla, že osoby na budově 1 o vztazích prakticky nepřemýšlí: *„Tady určitě o tom nepřemýšlí a ještě bych řekla, že ty co trošku víc jako v týhle skupině přemýšlí, tak se pohybují aspoň v těchhle vztazích. Protože to je opravdu i o tom intelektu. Ti, co mají ten trochu ještě nižší, tak ty vůbec to nevyhledávají, ani jako nijak nechťejí. V podstatě většina z tohohle důvodu nevyhledává žádný vztahy ani jako přátelský ani jako partnerský. Ty vztahy, který vyhledávají jsou vztahy pracovník – já.“* Zároveň ale vidí, že klienti vnímají ze svého okolí, převážně z televize, že mít partnera je přirozené a chtějí vztahy zažívat také: *„Taky to chtějí zažívat, taky to chtějí zkoušet a taky chtějí něco takového žít.“*

Z rozhovorů vyplývá, že jedním z determinantů jsou **kritéria výběru partnera**, kdy si jeden z dotazovaných respondentů touží najít přítelkyni, která bude schopná se o něj postarat. Z rozhovorů dále vyplývá **motivace** jako determinant ovlivňující vznik vztahů. Respondenti nejsou motivováni činit kroky vedoucí k seznamování a navazování vztahů. Z rozhovorů vyplývá další determinant, a to **hloubka postižení**, kdy klienti s hlubokým postižením nejeví žádný zájem o vztahy. Oproti tomu dotazovaní respondenti, kteří nemají tak těžké mentální postižení, se pohybují v partnerských vztazích navázaných v prostředí ústavu.

Kritéria při výběru partnera

Klára (R1) má jasnou představu, jaká kritéria by její partner měl splňovat: *„Vono těch kritérií je víc, tak jedno z těch kritérií je hlavně, aby mě bral takovou jaká opravdu sem no a pak povaha a tak, milej, jakože hodnej a prostě ohleduplnej, abych to zjednodušila a ideálně ve stejném znamení.“* Také pro Tomáše (R3) je zásadní najít si partnerku, která ho bude přijímat: *„Aby mě prostě měla ráda takovýho jakej sem.“* Jan (R8) by si přál partnerku, která bude obětavá a bude do vztahu dávat to, co on sám: *„Obětovat to, co já ji obětuju a takový, když třeba já dám tak vona zas na druhou stranu, aby se to otočilo.“* Vzhled pro Jana (R8) není to hlavní: *„Já na vzhled moc nekoukám, já koukám co je uvnitř, protože vzhled se mění jo a srdce je jakoby autor a vono se nezmění jen tak právě.“* Oproti tomu pro Lukáše (R7) je vzhled podstatný: *„Vzhled je důležitý a asi taky povaha. Aby byla jakoby hodná nebo něco takového.“* Vzhled spolu s chování je kritériem také pro Martina (R9): *„Určitě ten vzhled a chování je důležitý, nenajít si jako nějakou hloupou holku se kterou půjdu někam*

do města a bude dělat ostudu, to fakt ne. Vzhled taky že jo.“ Podobně volené charakteristiky sdělil i Dominik (R10): „*Tak asi aby ten dotyčný měl mozek, protože to je pro mě moc důležitý, protože člověk, co nemluví, tím nechci nějak znevažovat mentálně postižený to vůbec ne, ale prostě s člověkem, co nekomunikuje, nedokážete si s ním o ničem popovídat, tak nemá smysl být ve vztahu podle mě. Asi mozek je pro mě tím kritériem a aby se mi trochu líbil, to je taky, to je druhý kritérium a ještě asi aby měl ještě nějaký společný záliby asi no.*“ Společné zájmy vzpomenu mimo jiné také Michal (R4): *Jako aby sme měli stejný zájmy, jako cestování a tohle, jinak zas tak náročnej na to nejsem.*“ Dále si Michal (R4) přeje, aby se jeho partnerka nebála postavit za svůj názor. V neposlední řadě považuje vzhled, ale i fyzické proporce za důležité: „*Vzhled jako, vzhled by jako v mejch, aby kdyby sme vedle sebe si lehli, tak mi sme byli, abysme se vedle sebe vešli no.*“ Hodného partnera zmiňovala většina respondentů, jednou z nich je také Helena (R10): „*No, aby byl hodnej, aby na mě nebyl zlej že jo, aby mě pohladil třeba no normálně jako.*“ Rovněž Jana (R6) by si přála hodného partnera, který však nebude spěchat na pohlavní styk: „*Já jenom chci, aby byl hodnej, aby, asi se možná budu opakovat, ale, aby po mě nechtěl hned co se uvidíme sex, jako na to fakt nejsem, i když já vím, že k tomu patří jak říkám až po několika měsících co se co spolu budem tak třeba. Nebo já nevím po roce nebo tak ale ne hned. Na to nejsem nebo jak bych to víc líp řekla. Jako držení se za ruku, dát si občas pusy to jo ale jako.*“ Partnerku, která bude hodná, ale bude také pomáhat by si přál Jiří (R5): „*Která by na mě byla hodnější...Jako mít mě ráda, dávat mě vobčas i pusinky, bejt na mě hodná a pomáhat mi se všim s čím bude potřeba.*“ Dopomoc by si Jiří (R5) přál nejenom s činnostmi běžného dne: „*Tak já nevím, tak s vařením to ne snad, ale dávat mě do postele sama to by asi zvládla, ale aby mi to mohla vobčas i to udělat, takže já se za to nestydím. Já už bych to potřeboval že jo protože sem už dospělej mužskej, takže bych to strašně potřeboval. Já bych potřeboval mít takovou holku, která by mě dávala na záchod, která by mě voblíkala, která by mě, která by se vo mě starala a neříkám to nějak, neříkám to nějak. Nebo já bych prostě potřeboval holku pro sebe, která by si mě vzala za muže a která by si mě vzala i do bytu jako já mám teďka na baráku 2 se připravuju vlastně do bytu, bych chtěl jít, kdybych si našel nějakou holčinu, tak bych vlastně šel s ní do bytu, takže já vlastně jakoby ne to, já bych k sobě vlastně potřeboval někoho, která by se vo mě vlastně postarala a ty dvě holky co teďka mám, ty to vůbec neuměj. Já si řeknu na záchod všechno, ale voni mě prostě nedaj. Já bych k sobě vlastně potřeboval někoho, která by se vo mě vlastně postarala a ty dvě holky co teďka mám ty to vůbec neuměj. Já si řeknu na záchod všechno, ale voni mě prostě nedaj.*“ Pro Lenku (R2) je důležitá láska

a činy partnera: „*No aby mi dával tu lásku co mi dává do teď. To znamená sladkosti od jeho mamky, občas buchy že jo, takže taky se s ní znám taky jsem jí párkrát viděla.*“

Klára (R1) by si raději vybrala partnera mimo Jedličkův ústav: „*Jako když si můžu vybrat, tak jako někoho z venku no. Vono k těm z venku mám asi větší důvěru než k tady těm. Jako nic proti, ale tak přece jenom tam by taky záleželo na věkovým rozdílu.*“ Partnera mimo ústav by chtěla také Jana (R6), zároveň hledá muže bez postižení: „*Já bych radši někoho, kdo mi bude pomáhat, kdo mi jako bude schopnej pomoc, mě třeba přesunout z vozejku na postel nebo tak, prostě pomáhat mi. Já neříkám, že některý ty kluci tady nejsou fajn, ale chci někoho zdravýho no.*“ Přítelkyni bez postižení by preferoval také Jiří (R5) „*Bez postižení asi spíš. Stejně jako seš ty, ale bez postižení prostě. Chtěl bych nějakou holčinu, která by mě voblíkla, která by mě dala do postele, která by se mnou i spala. Ale Anička by mě nedala do postele, vona to má takový, že prostě žije s rodinou, je jedináček, ale já ji pravidelně volám.*“ Slečnu bez postižení i mimo ústav si chce najít také Martin (R9): „*Tak nevím, asi by mi jakoby vypomohla vrátit se jakoby do normálního života.*“ Partnerku mimo ústav by si přál i Dominik (R11): „*Zprvu tady v Jedličkově ústavu moc mladých, protože mě je 18 let, moc mladých dívek nenajdete, takže myslím, že by se mi tady ta příležitost ani nenaskytla a podle mě je lepší když si najdete z venku někoho než v Jedličkárně.*“ Na otázku proč, odpověděl: „*Takhle, když je to člověk z venku, tak není ovlivněnej tím ústavím prostě prostředím jo, protože rozumíte jo. Protože ono když dete do ústavu, tak ono vás to trošku změní a jako udělá z vás trošku jinýho člověka a já bych chtěl prostě někoho z venku, aby timhle nebyl ovlivněnej. Protože přijde mi to takový lepší, když je to někdo z venku. Ale kdyby to byl někdo s kým bych si fakt rozuměl, tak si myslím, že bych do toho šel i kdyby byla ta holčina z ústavu, to jo. Kdyby se někdo fakt, kdyby se někdo takovej našel tak určitě, ale je to takový diskutabilní hodně.*“ Dominik (R11) by preferoval přítelkyni bez postižení, pokud by si však rozuměl se slečnou na vozíku, nevadilo by mu to: „*Nevadilo, jenom by musela mít podobný fyzický predispozice jako já jo, protože tím, to nemyslím teďka špatně, když ta holčina je všelijak zkroucená, tak jako je to těžký v podobě toho sexu jako, nebo aspoň si to nedokážu představit. Právě proto, že sem nebyl na žádným semináři sexuálním, kdyby se tam tohle třeba řešilo takže si to já sám nedokážu právě představit, třeba to de nějakým způsobem. Já nevím, ale určitě holčinu na vozíčku v pohodě, ale aby měla podobný predispozice jako já no fyzický i psychický samozřejmě.*“ Jako ideální vnímá partnerku bez postižení: „*To je ideál, jenže co si budem povídat. Vozíčkář, co má slečnu chodící musel mít asi čtyřlístek nebo já nevím. Je to strašně těžký najít slečnu jako takovou, ať už chodící nebo postiženou*

a ještě k tomu najít chodící. Chodící, když najdete chodící tak ste v podstatě vyhrál podle mě v tom životě no. Což neříkám, že bych chodící nechtěl, ale chodící bych chtěl spíš, ale kdyby to byla vozíčkářka nevadilo by mi to.“ Problém s hledáním partnera v rámci ústavů vnímá také Helena (R10): *„Já nevím s kým bych se tady měla seznámit. Tady to je vopravdu samý mladý kluci, když to vemete, tak já sem tady nejstarší že jo.“* O seznamování mimo či v rámci ústavu nepřemýšlí: *„Zatím sem o tom nepřemýšlela. Já se musím jako zdravotně nějak dát zase dohromady ten vozejk, aby mě nějak upravili, aby se mi lepší sedělo.“* Názor ohledně partnerky s postižením změnil Michal (R4): *„Ted' už by mi to nevadilo. Jo, ale ze začátku sem měl strach, že kdybych byl na vozejku a partnerka taky, že by si na nás lidi ukazovali prstem... Už bych to neměl, už bych jako byl soudný a šel bych i do toho... V myšlenkách, sem měl takový, mám takový jako už už sem to přehodnotil.“* Partnerku s postižením, ale mimo ústav by si přál Lukáš (R7): *“Asi raději na vozíčku... Protože, já jako vim, ale nevím jak to říct, jakoby budem na tom jakoby stejně a nebude se mi jakoby posmívat... Že se budem víc chápat.“* Partnerku by si přál bez mentálního postižení, proto chce vztah mimo ústav: *„No jako asi jako protože když to řeknu blbě, tak z 95 % mi přijde, že tady sou spíš jako, když to řeknu blbě, tak mentálně postižený, jako málo kdy se tady najde holka jako v pohodě jako mentálně.“* Janovi (R8) by nevadilo mít přítelkyni z Jedličkova ústavu a ani přítelkyni se zdravotním postižením.

Převažujícím kritériem při výběru partnera bylo, aby byl hodný, takového partnera by si přálo celkem 5 respondentů: Klára (R1), Jiří (R5), Jana (R6), Lukáš (R7) a Helena (R10). 3 respondenti vnímají vzhled jako něco, co by pro ně bylo určující při výběru partnera, jedná se o Lukáše (R7), Martina (R9) a Dominika (R10). Dalším kritériem je pro 2 respondenty (Klára R1 a Tomáš R3), aby je partner přijímal takové jací jsou. Martin (R9) a Dominik (R11) hledají partnerku, která jim bude intelektuálně vyhovovat. Při výběru partnerky je pro Martina (R9) mimo jiné důležité, aby se chovala přiměřeně ve společnosti.

Z 11 dotazovaných respondentů by chtělo 7 osob partnera, který žije mimo Jedličkův ústav. 3 respondentům by nevadilo mít partnera z ústavu. Výše uvedených 7 respondentů by upřednostnili partnera žijící mimo Jedličkův ústav. Z počtu 7 respondentů by zároveň 3 z nich chtěli partnera bez postižení. Jedná se o Jiřího (R5), Janu (R6) a Martina (R9). Přesto, že je Jiří nyní ve vztahu s respondentkou Lenkou (R2), přál by si mít přítelkyni bez postižení, která by mu mohla pomáhat v činnostech běžného dne. Michal (R4) i Lukáš (R7) chtěli partnerku mimo ústav, zároveň by jim nevadilo najít si přítelkyni se zdravotním

postižením. Pouze Jan (R8) by šel do partnerského vztahu se slečnou se zdravotním postižením, která žije v Jedličkově ústavu. Klára (R1) by sice upřednostnila partnera mimo ústav, ohledně přítomnosti zdravotního postižení u partnera se již jasně vyjádřit nedokázala. Lenka (R2) i Tomáš (R3) jsou v partnerském vztahu s osobou s kombinovaným postižením, žijící v ústavu. Michal (R4) i Lukáš (R7) uvedli, že by jim nevadilo být ve vztahu se slečnou se zdravotním postižením, ale zmiňovali se pouze o postižení tělesném. Michalovou (R4) jedinou podmínkou by bylo, aby se vedle sebe vešli, pokud by si lehli na jedno lůžko. Lukáš (R7) vidí výhodu v tom, že by byli s partnerkou na stejné úrovni a více by se chápali.

Vedoucí 2 uvedla, že pokud spolu naváží vztah 2 osoby se zdravotním postižením, jedná se o malý zázrak. Dle jejího názoru je složitá cesta, aby si partneři sedli osobnostně i svým druhem a hloubkou postižení.

Z rozhovorů vyplývá, že klienti touží po partnerech mimo ústav a bez zdravotního postižení. Současně vedoucí 2 v praxi pozoruje, že klienti ve svých představách o ideálních partnerech míří poměrně vysoko: *„Někdy mám pocit, že vlastně jenom ta cesta, že by mohli být zamilovaný, že by si mohli s někým psát, je dostačující. Že vlastně ani nepočítají s tím, že by došlo k tomu vztahu.“* Domnívá se, že touha klientů mít partnera bez postižení může pramenit ze snížené rozlišovací schopnosti, nedostatečného sebezpřijetí či skutečnosti, že celý život jsou klienti obklopeni osobami bez zdravotního postižení, kteří jim pomáhají a velmi často s nimi udržují kontakt a navazují s nimi určitý typ vztahů: *„Když mám zdravou kamarádku, proč bych nemohla mít zdravého partnera.“* Skutečnost, proč někteří z respondentů inklinují k partnerům bez zdravotního postižení si vysvětluje vedoucí 1 následně: *„Já si myslím, že je to i tím, že si uvědomují potřebu té pomoci, tak jako je fajn, když to bude někdo, kdo je u mě pořád a taky mě zároveň bude mít rád a bude mi pomáhat.“* Jako potíže vnímá, že už si neuvědomují potřeby druhého člověka. Domnívá se, že je to způsobeno určitou zahleděností do sebe. Vedoucí 2 v rámci svých poradenských aktivit často naráží na stejnou problematiku: *„Já jim tady říkám, partner není pečovatel, oni v tom nevidí rozdíl.“* Zároveň vnímá časté vymezování klientů na budově 2 vůči druhým osobám se zdravotním postižením, především pak vůči osobám s mentálním postižením: *„Často se tady ozývá, fuj ten je hnusnej, ten je postiženej. A trošku se smějou, jo budu upřímná, jsou prostě škodolibý jako každéj jinej člověk a maj z toho srandu.“*

Z rozhovorů vyplývají **kritéria výběru partnera** jako determinant ovlivňující vznik vztahů. Část dotazovaných respondentů touží po partnerovi, který bude bydlet mimo

Jedličkův ústav a který nebude mít zdravotní postižení. Dalším determinantem je **ústav**, v rámci kterého vnímají respondenti málo příležitostí pro seznamování a omezené možnosti výběru partnera.

Zkušenost s partnerskými vztahy

Lenka (R2), která je aktuálně v partnerství, má zkušenosti i z jiného vztahu: „*Před tím sem měla ještě Tomáše. Ten jako mi nic jako ale nevozil že jo, protože tam to bylo takový těžký jakože sem musela čekat tolik dnů, ale takhle nemusim čekat tolik dnů.*“ Tomáš (R3) v rozhovoru uvedl, že jedna přítelkyně se s ním rozešla, když zjistila, že je jeho máma závislá na alkoholu. Dále tuto informaci nerozváděl. Jiří (R5), který je nyní v partnerství s Lenkou (R2) uvedl, že souběžně udržuje vztah s jinou ženou: „*Řeknu ti ještě jednu věc. Já mám ještě jednu kamarádku dole a ta chodí do dílen. Jako já si na ni nemůžu stěžovat.*“ Kamarádka Jiřího (R5) naplňuje především jeho sexuální potřeby: „*Já si nevolám na erotický ty, ale dělá mi to ta holčína, co chodí dolů...jako vona mi dá pusku a vona si na mě vobčas i sedne, ale je strašně těžká.*“ O této ženě ví i Lenka (R2): „*No on měl ještě holku přede mnou Aničku a on říkal že se mu líbim, ale já si myslim, že jako s ní chodí furt a říkal mi že dal přednost mě, takže nevim.*“ Dobrou zkušenost s partnerskými vztahy má Lukáš (R7): „*Sem měl jakoby 3 roky partnerku...S tou sme se vídali ve škole a vona potom skončila a já sem za ní dojížděl skoro každéj měsíc a hlavně každéj den sme si volali.*“ Na škole si našel přítelkyni také Jan (R8), jeho zkušenost však sám nevnímá jako dobrou: „*No dřív sem jako byl v Jánskejch lázních na škole, tam mi padla do náručí a pak to mělo rychlej konec.*“ S partnerskou spolu byli 5 let. „*Pak to mělo ráznej konec a vod tý doby..asi nevim... No a pak ke konci mě zmlátila tak že sem měl třeba zlomený to 3 žebra, votřes mozku a takový a to bylo jenom kvůli kreditní kartě, že ji nemůžem mít napůl.*“ V kontaktu s bývalou přítelkyní Jan (R8) není. „*Právě jako mrzí mě to, jak se to stalo, mohlo se to stát jako líp, lepší cestou, ale taky bych trpěl.*“ Se vztahy má zkušenost také Martin (R9). Přítelkyni měl před úrazem, od té doby ve vztahu nebyl, ani to zatím neplánuje. Na minulé vztahy nevzpomíná příliš kladně: „*Nevim, nic moc nebo takový blbý... Nevim, nebo jako to byly takový vztahy s drogama. A ty jakoby to hodně kazily ten vztah.*“ Klára (R1) uvedla, že zkušenost se vztahem má: „*Virtuální, sem si s jedním jakoby psala, pak pak mi začal posílat choulostivý a intimní fotky a tak sem to probírala, co s tím mám dělat, jestli si ty fotky mám v počítači nechávat nebo je vymazávat a bylo mi doporučeno samozřejmě rodinou, že jestli v tom bude pokračovat, že si ho mám bloknout a pokračoval, takže jsem se zachovala, tak jak mi bylo doporučeno.*“

Kontakt a vztah s mužem musela Klára (R1) následně ukončit: „No ze začátku růžový brejle, ale pak když už to nějak jako přeháněl, tak sem si říkala, že to nejde no. Já jsem mu to v těch zprávách se snažila nějak vysvětlovat a popisovat a vůbec a pak když už to hnal, tak jak se lidově řekne přes postel, tak už sem to řešila i s rodinou i tady s kamarádama a tak...právě, že jsme se o tom bavily i s Jančou a ta mi taky říkala, že má stejnou zkušenost jak já a tak.“

Virtuální zkušenost se vztahem má také Michal (R4): „Měl sem, ale nevyšlo to...Sem ze začátku řekl jenom, že mě stačí dopisování. No a když sem se ptal, kde ta dívka bydlí, tak sem, tak, tak mi, že bych se přijel podívat, tak mi řekla, ale já mám kluka, jo takže tak asi.“

Bohaté partnerské, ale také životní zkušenosti má Helena (R10), zpětně je hodnotí spíše negativně: „Protože s bejvalým manželem to byl jako hroznej život. Von jako já sem s nim byla 22 let necelejch a ještě dva roky po rozvodu. On byl manžel starší o 23 let, takže jako sem si myslela, že jako už jako ustálenej, jako dvakrát rozvedenej byl s třema závazkama, má 3 holky, už je dědkem. Takže sem si myslela, že bude už takovej jako už ustálenej, že nebude blbnout. A ještě sem zjistila když si mě vzal, že ještě měl milenku, takže ještě chodil za ní a bylo to takový celý složitý no. A pak sem se musela rozvést úplně protože si nedal říct, myslel si že mám nějakýho chlapa, přitom to byl kamarád, tam co sem bydlela, tak sme jezdili jako spolu na výlet. Protože on byl k ničemu, nikam mě nebral, furt mě jako hlídal a to, a tak si jako myslel, že s nim něco mám když se nemůžu ani postavit že jo. A přitom on taky střídal ty ženský jako pořád, to sem se pak postupně času dozvídala.“

Rozvedeni jsou již 3 roky: „3 roky už sme rozvedený právě. Teď je právě na ubytovně, můj bratr ho vyšachoval z bytu.“

Důvodem pro rozvod byla kombinace více faktorů: „Já sem vždycky byla taková důvěřivá, veselá jo jako s manželem teda ten mě dost jako psychicky i týral a to i začal mě mlátit, proto sem se s nim rozvedla. Hrozně chlastal, už si to asi neuvědomoval nebo co, řval, říkám vždyť nás můžou vyhodit z bytu ty vole, něco se sebou dělej. Von je psychicky taky nemocnej, myslim si, že má tu maniodepresivní psychózu a to jako chtěla sem, aby si došel k doktorovi, aby mu nasadili nějaký prášky, aby byl v klidu že jo. Jenže to by zas nemohl pít, tak sem se musela rozhodnout a nechat se s nim po takhle dlouhý době rozvízt. Nevydělával, živila jsem ho ještě. Tchýně mi pomáhala, babička jako. Nebyl schopn ani jít do práce žádný jo. Akorát melouchy a to si myslíte, že vydělal, tak to dal spíš...Sem se musela vlastně kvůli chlastu rozvízt a vůbec jako i střízlivej si se mnou moc nepovídal. Takže ta komunikace už jako vážla docela a když vás pořád urážel a tohle, tak vás to taky už nebaví jsem nemohla jako z toho spát v noci, brečela jsem kde jsem udělala chybu. Helena (R10) je mimo jiné také matkou: „Měla jsem dítě s bejvalým přítelem a von se na mě vykašlal.“

Vypadalo to, že mi ho vezou do dětskýho domova po porodu. Von jako ze začátku, že se o něj bude starat, ale dopadlo to tak, že se o nás nestaral a odešel od nás a pak zjistil teda, že já jsem ho dala do pěstounský péče. Ted' ted' jsem zjistila právě, platila jsem na něj alimenty 4 stovky tak jsem ted'ka zjistila, že si vzal příjmení jako po pěstounce už nemá moje příjmení. Takže to to bylo celý takový nějaký složitý a to jsem jako chodila, všechno starala jsem se o sebe i o kluka jsem se starala 9 měsíců než jako mi ho vzali. Protože bratr žil s tou pěstounkou jak jsem ho dala do pěstounský péče, tak mi ho vzali právě, takže jsme se vidali akorát jsem ho viděla naposled když mu bylo 11 let. To sem tam za ním ještě jezdila autem, teda já ne, manžel jako, takže takový celý složitý sem to měla celej život.“ Těhotenství Helena (R10) neplánovala, syna má s bývalým přítelem se kterým byla ve vztahu před manželem: „No s ním mám jako po tom znásilnění toho kluka právě takže. A s ním to taky bylo špatný, to sme se rozešli, pak mě najednou tam se přistál na balkóně. Já už ležela v posteli sem se lekla, co se děje, já říkám nedělej mi dítě no a přišla sem do toho no. Smůla nad smůla a sem si říkala tak když mě máma jako nedala pryč jo, tak to je asi za mámu. Tak si to děcko nechám, snad si mě nějaký hodnej chlap veme a bude mi pomáhat. A se mnou nebyly celou dobu problémy, sem se snažila vo sebe postarat i vo toho kluka. Tak nevím, no chlast to udělal, jinak bysme byli spolu jo.“ Zkušenost s partnerským vztahem nemá Jana (R6) a Dominik (R11): „Pokud nepočítám partnerský vztah ze školky, tak asi ne. Ale líbilo se mi už pár dívek, které sem oslovil a byli sme kamarádi, jenže většinou když sem jim dal najevo po nějaké době svoje city, tak mi řekly, že ne jo. Stalo se mi to dvakrát a nebylo to příjemný a bohužel i to k životu patří.“

Zkušenost s partnerskými vztahy má 9 respondentů z 11, a to včetně Tomáše (R3), který na otázku ohledně zkušeností se vztahy nedokázal odpovědět, avšak v průběhu rozhovoru sdělil, že prožil jeden rozchod, lze tedy usuzovat, že zkušenost již má. 2 osoby mají virtuální zkušenost se vztahem (Klára R1, Michal R4). Nejdlejší zkušenost mezi klienty má Helena (R10), která byla 22 let v manželství a před ním byla také ve vztahu. Na druhou příčku se řadí Jan (R8), s přítelkyní spolu tvořili pár 5 let, než se za nepříjemných okolností rozešli. Lukáš (R7) byl ve vztahu 3 roky, v době kdy navštěvoval školu. Jan (R8) má zkušenosti s partnerskými vztahy před úrazem, po úraze se již soustředil na svůj zdravotní stav a partnerku nevyhledával. Lenka (R2) která je aktuálně ve vztahu, má historii s respondentem Tomášem (R3). A nynější partner Lenky (R2) byl ve vztahu, a dle odpovědí z rozhovoru částečně stále je, se slečnou žijící mimo ústav, která dochází do Centra denních služeb. Jana (R6) a Dominik (R11) s partnerskými vztahy žádnou zkušenost nemají.

Výsledky rozhovorů naznačují, že determinantem jsou **kritéria výběru partnera**. Z rozhovoru s jednou respondentkou vyplývá souhrn více determinantů, které negativně ovlivnily její manželství, jednalo se především o psychické týrání, fyzické napadání a alkoholová závislost manžela.

Překážky

„Občas si prostě řeknu, že když vidím svoje kamarádky a tak, který už vztah prostě mají, tak si říkám, proč jim to jde a u mě to nejde.“ Klára (R1) Za překážky pro vznik vztahu považuje Klára (R1) odlišné místo bydliště a zdravotní stav: *„Že by mohl bydlet třeba jinde než já, třeba Praha nebo Brno a tak. Ale teoreticky i stav, myšleno samozřejmě zdravotní stav...Když bych já třeba byla, dám příklad, zdravá a on naopak na vozíku a tak...Ale asi záleží, jestli si mají co říct nebo ne.“* Jako překážku vnímá i strach partnera: *„No že kdyby mezi náma mělo k něčemu dojít, tak jako z reakcí okolí no.“* Své zdravotní postižení Michal (R4) nepovažuje za bariéru: *„Nevnímám to, zdravotní postižení nevnímám jako překážku, ale spíš jako sem, myslí mi to jo, jak sem, někdy sem se přistih, že mě to jako myslí líp, než tady klientům jo, že třeba byl bych schopnej někam jít a bavit se i mimo Jedličkárnu.“* Stejně jako Michal (R4) ani Lenka (R2) a Helena (R10) žádné překážky nevnímají. Oproti tomu svůj zdravotní stav jako překážku vnímá Tomáš (R3): *„Byl sem na operaci s kýlou. Tak když jsem nastupoval na tu operaci tak ona my sme spolu jako prakticky ještě nebyli. Mně operovali, ale to je pravda, ale to je pravda.“* Po operaci vnímal Tomáš (R3) další překážku: *„Pořád tam něco bylo. Musel jsem ještě na vyndání stehů.“* Po ukončení pooperační léčby vystala další překážka: *„Například moje mamka začala hrozně pít...Když se to dověděla přítelkyně, tak zase se mnou hned druhý den rozešla...Pak si mě našla jiná přítelkyně.“* Zdravotní stav trápí také Martina (R9): *„Ještě nejsem jakoby 100 % zdravej, ještě mi chybí jakoby ruky, pohyb prstů, loket a to.“* Nejdříve se chce uzdravit a poté začít bydlet sám: *„Jo, jakoby něco si vybudovat a pak řešit vztahy. Abych měl jakoby třeba i jistotu v tom, že ji prostě můžu ji vzít bydlet k sobě domu.“* Časem by se chtěl Martin (R9) odstěhovat do zahraničí: *„Já jakoby mám v plánu jakoby uzdravit se a odcestovat do zahraničí jakoby za prací a jakoby tam se jakoby třeba někoho tam potkám, nebo jakoby nechávám to osudu.“* Lukáš (R7) ve svém dřívějším vztahu nepocíťoval žádné překážky. Nyní vnímá svůj tělesný stav jako bariéru: *„Jakoby handicap, jakoby ta mobilita, že sem pořád jako na někom závislej.“* Jana (R6) nejdříve uvedla, že žádné překážky nevnímá: *„No, co se týká mně, tak asi ne. Ale abych řekla pravdu bych nerada chtěla nějakýho úchyla, kterej se tváří normálně.“*

Právě mám trošku strach, že ti může psát normálně a pak se z něj může něco vyklubat. “ Na otázku, zda vnímá svůj vozík jako překážku odpověděla „No jako trošku jo, že tomu partnerovi nebudu mít jak pomoc.“ Dominik (R11) svůj zdravotní stav za překážku nepovažuje, naopak se domnívá, že společnost by měla změnit svůj přístup k osobám s postižením: „Společnost, společnost brání vzniku vztahu z toho důvodu, že vemte si někde přijedete a prostě lidstvo brání taková jedna věc – předsudky. Prostě maj o vás předsudky, jakmile dokud nepromluvíte, tak prostě si o vás myslí bůh víc co a věřte mi, já to vidím. Já to vidím ty pohledy když vlezu do autobusu, já to vidím ty pohledy když vlezu do obchodu. Takže to je si myslím ten hlavní problém. Společnost nás nechce ne stoprocentně přijmout jo, což ne všichni samozřejmě, ale myslím si, že kdybych teďka přišel za nějakou mladou dívkou a řekl jí, hele nechceš jít na kafe? Tak mi na 99 % odpoví, že jako ne, jo...Myslím, že když prostě přijdete za člověkem a on vás prostě nechce poznat do hloubky takovýho jak jste, tak vás vidí stejně jako toho krypla na vozičku no, je to tak prostě no.“ Jan (R8) vnímá jako překážku své obavy a strach, že ve vztahu něco pokazí: „No spíš ten blok v tý hlavě, já sem se tady i ptal kámošky, jak to třeba udělat a vona říkala až to budeš jakoby cejtít nebo vona tě bude mít ráda, tak to pochopí. Já říkám no a co když zase udělám nějakou blběj krok.“ Jiří (R5) se zmiňoval o překážkách v oblasti intimity: „Jako já bych mohl, ale ta žena není schopná není schopná mi to udělat, když si vo to řeknu, tak jako není schopná mi to udělat. Jo, já bych potřeboval k sobě někoho, která by mě to, já se za to nestydím jo, ale vona není schopná mi to udělat. Jako když zjistila, že já ležím na posteli, tak se na mě totálně vykašlala ta holka. Já potřebuju k sobě někoho, aby mi to prostě udělala, že jo, já se za to prostě nestydím...Tohle je ta překážka, která by mě vlastně uklidnila, že sem vlastně postiženej, ale já to zvládnu, já prostě, já bych jinak ne to, ale je to ta překážka která, já bych si musel lehnout a vona by si na mě musela taky lehnout, aby mi to udělala. Já neroztáhnu nohy, to je právě to. Já nevím jak to říct. Já vlastně mám takovou překážku, že vlastně nemůžu se postavit na nohy. Vlastně to, že mám takovýdle postižení, že sem vohnutej, ale nebudeš se mi smát. Vona si na mě sedla a prostě máme jakoby, já bych ji to jinak udělal, ale já sem nevěděl jak, ale vona se za mě hrozně stýděla.“

Každý z respondentů, kromě Lenky (R2), Michala (R4), Jany (R6) a Heleny (R10) uvedl bariéru, která negativně ovlivňuje nebo by potenciálně mohla ovlivňovat vznik vztahu. 4 dotazované osoby vnímají zdravotní stav jako překážku, jedná se o Kláru (R1), Tomáše (R3), Lukáše (R7) a Martina (R9). Jiří (R5) vnímá překážky v sexuální oblasti. Jan (R8)

vnímá jako bariéru své obavy a strach. Dominik (R11) vidí společnost a její předsudky jako překážku.

Žádný z respondentů neoznačil samotný ústav za bariéru vzniku vztahu. Vedoucí 1 však právě ústav považuje za největší bariéru a to nejen v oblasti vztahů či sexuality: „*Ve chvíli, kdy začnete řešit lidskou sexualitu a vztahy tady lidí s handicapem, tak narazíte na ústav, těžce a tvrdě. Tak jako u lidí s handicapem, který žijou u rodin, narazíte na rodiče.*“ Ústav jako takový považuje za nepřirozené prostředí, ve kterém se dějí nepřirozené věci. Kdy tedy také samotné partnerské vztahy, prosté setkávání osob odpadá a to především z důvodu izolace, kterou osoby vyrůstající v ústavu zažívali a stále do jisté míry zažívají. Obdobně to vnímá také u klientů, kteří vyrůstali u rodin a nyní jsou v ústavu. Tuto skutečnost potvrdili sami respondenti, kteří po přechodu od rodiny do ústavu pocítli nově nabytou svobodu. Na druhou stranu u jedinců, kteří v ústavu jsou již delší dobu, lze pozorovat větší nespokojenost a touhu mít více soukromí. Přístup, který vedoucí 2 zvolila je tedy zmocňovat klienty „*dát mu ty kompetence, tu zodpovědnost.*“ Klienty se snaží informovat o jejich možnostech, právech, ale také případných rizicích. Jelikož naráží na skutečnost, že se klienti neznají, neumí mluvit o svých pocitech a když už vyjádří nesouhlas směrem k pracovníkům, tak je to považováno za nepřizpůsobivé chování, kterému je třeba zamezit. Pracovníci v ústavu velmi často za klienty rozhodují, co si vezmou na sebe, jaký účes budou nosit, jaký čaj si dají ráno ke snídani. „*A když ztratíte svobodu rozhodování, tak možná opravdu ztratíte i zájem o další věci.*“ Jako největší problém spatřuje správu financí: „*K té svobodě potřebuji peníze, jestli chce svobodně jezdit do města na koncert, musí mít na to peníze. A tím se pak otevírají jiný dvířka. S tou svobodou se otevírají i ty vztahové potřeby.*“ Na finance naráží také vedoucí 1: „*Finanční obohacování rodičů se děje skoro téměř u každého klienta, samozřejmě jsou rodiče, kteří nechávají finance k dispozici, ale většina z nich s nimi hospodaří a klientům dávají pouze kapesné.*“ Vedoucí 2 dává příklad na Janě (R6), která byla dle jejích slov velmi dlouho v područí své matky. Po přesunu Jany (R6) z budovy 3 na budovu 2, udělala Jana (R6) veliký posun. Dříve se sama nemusela vůbec zajímat o vzhled, peníze, stravu ani volný čas. Zvědomovat, že je dospělá začala až po přestupu na budovu 2 roky zpátky: „*Obrovsky dospěla a možná tam přišlo, že ji tohle najednou nestačí, že už je teďka oblečená jak chce, má vlasy jak chce, má peníze a už může začít řešit samu sebe a další oblasti včetně té vztahové.*“ Dále upozorňuje na fakt, že oblast vztahů nestojí samostatně, ale je propojená s dalšími sférami. Pokud se tedy zaměřujeme na vztahy či sexualitu klientů, je potřeba pracovat se všemi skutečnostmi, které se osob týkají.

Vedoucí 1 vnímá určitou překážku na straně klientů ohledně naplňování svých zájmů: „*Naši klienti jsou zvyklí nebo i potřebují člověka k tomu, aby naplnili svoje zájmy.*“ Pokud pracovník nenabídne klientovi možnosti trávení volného času, nikam se nedostane. A to jde, dle vedoucí 1, ruku v ruce se seznamováním a navazováním kontaktů: „*Tady se nenajde nikdo, kdo by si sám vymyslel program, tady se budou všichni takhle točit v kruhu, lízt si na nervy v těch malých bytech a v podstatě nikdo si to nevymyslí, fakt ne.*“ Vedoucí 1 si zároveň uvědomuje, že v některých situacích zadržává nabídka od pracovníků. Část pracovníků dle jejího názoru „*vnímá člověka jako lidskou bytost se všemi jeho potřebami*“ a jsou tedy ochotni dělat věci i nad rámec běžné základní péče – jako např. zajišťovat zájmy, umožnit jim co nejběžnější způsob života. Jako vedoucí pobytové služby se snaží pracovníky motivovat ke větší aktivitě a program jednou za čas vymýšlí a navrhuje sama. Někteří pracovníci jsou, dle jejího názoru, samostatní, někteří potřebují dostat od vedoucí nabídku aktivit a zbylá část takovou práci rovnou odmítne. Zároveň č. 1 zmiňovala neaktivitu klientů v rámci navazování vztahů a podstupování reálných kroků pro navázání kontaktu: „*Oni okamžitě vycouvají, bylo by ideální, kdyby s některými klienty, třeba s panem Janem, chodila na schůzky asistentka. Prostě do toho nejdou, neudělají nic.*“ Stále ve spoustě věcech klienti čekají na pomoc od pracovníků a sami činnosti vykonávat nechtějí. Zároveň sama naráží na fakt, že možností pro seznamování osob s kombinovaným postižením v ústavu je málo. Na otázku pomoci v rámci vztahů uvedla, že může umožňovat klientům více se potkávat. Ústav je dle jejích slov stále velice uzavřený a doufá, že s nově vytvořenou pracovní pozicí metodika by se měl Jedličkův ústav více otevřít veřejnosti a více využít prostoru ústavu pro setkávání, např. formou pořádáním společenských akcí. Pokud za ni přijde klient zajímá se, co pro získání partnera dělá, sdělila, že nemá problém pomáhat s inzeráty a vyhledáváním akcí, velmi často však naráží na to, že klienti nejsou schopni udělat nic.

Z rozhovorů jako možný determinant vyplývá **tělesné postižení**, respondenti vnímají, že nejsou zcela samostatní a nebudou schopni pomáhat svým partnerům. Na základě jednoho rozhovoru lze identifikovat další determinant, a to **předpojatost majoritní intaktní společnosti**. Dále z rozhovorů vyplývá **informovanost** jako jeden z determinantů. Dalším v pořadí je **ústav**, který negativně ovlivňuje vznik vztahů, a to především z důvodu izolace klientů a nedostatku příležitostí pro seznamování. Také **pracovníky** lze označit za determinant, na jedné straně omezují schopnost rozhodování klientů, na druhé straně podporují osoby nabídkou aktivit pro trávení volného času. Z rozhovorů dále vyplývají

finance jako jeden z determinantů. Posledním determinanem vycházejícím z rozhovorů je **aktivita respondentů** v navazování vztahů.

Soukromí

Klára (R1) vnímá své soukromí vcelku pozitivně, měnit nic nepotřebuje: „*Tak jako dělím se tady vo pokoj ještě s jednou holčinou a tak sem sama, když tam, ted' to vyzní asi ošklivě, ale sem sama když ona někde je.*“ Stejně jako Klára (R1) ani Michal (R4) na soukromí v ústavu nemá potřebu nic měnit: „*Když se chci koukat na něco sám, tak musím zalízt do pokoje a pustit si, nechat si pustit televizi a koukat sám.*“ Podobně to vnímá také Dominik (R11): „*Vždycky je kam si zalízt a mít to soukromí, i když to nejde třeba v pokoji, tak záchod a další různé věci no.*“ Spokojený se svým soukromím je také Jan (R8): „*No to je vo domluvě, my sme tady jako s kámošem, von je na intru přes tejdén a já tady mám soukromí. Když se někomu něco nelíbí, tak to řekne tomu druhému*“ Jan (R8) bude v ústavu nyní rok, svůj pobyt porovnával s bydlením s rodiči: „*Tady, tady sem dostal jako právě nádech. No pořád za mě jako mluvili a takový, tak tady můžu říct svůj jakoby názor no. A to v klidu bud' rozebereme jestli je to špatný nebo jestli je to dobrý. Mluvim sám za sebe no a voni furt mě jako hýčkali i první den, když sme tady byli tak furt jakoby za mě mluvili a paní vedoucí mi říkala mluv sám za sebe, neposlouchej rodiče.*“ Zkušenosti s podobnou situací sdílí s Janem (R8) Lukáš (R7): „*Jo jako mám dost soukromí jako když chci tak zalezu do pokoje a pohoda.*“ V ústavu bydlí Lukáš (R7) od září 2023, pobyt zde vnímá pozitivně: „*To беру konečně jako, když to řeknu jako konečně jakoby sem svobobnej, že se můžu sebrat a můžu jet támhle a támhle, že není problém. Že mě všude pustěj samotnýho, konečně nemám nikoho jako za zádama a že si můžu prakticky dělat co chci.*“ Soukromí je pro Martina (R9) důležité, v ústavu ho však vnímá jako nedostatečné: „*No moc ho není, nebo jako já mám spolubydlícího v pokoji.*“ Podobně hodnotí situaci také Jana (R6): „*Ted' nemám svoje soukromí zatím, je nás tam hodně a ta 1 klientka po který bych měla mít ten pokoj zpátky, tam ještě bude, takže soukromí mít jen tak nebudu.*“ Jiří (R5) vzhledem ke své nespokojenosti, přestupuje z budovy 1 na budovu 2: „*No já tím, že vlastně ted'ka jako přestupuju na barák 2, protože sem byl 5 let tady kvůli tý Léně, že jo. Takže já mám jako svoje soukromí, ale tam mě do pokoje furt někdo lez a já sem nevěděl že to, nevěděl sem, že takhle to dopadlo špatně.*“ Přítelkyně Jiřího (R5) jeho přestup na jinou budovu nenese dobře: „*Vona to zjistila a ted' je jak malý děcko, že du pryč, já sem vlastně to udělal kvůli ní, protože vona mě vydeptala, jako vona to umí, ale museli bychom se někam schovat.*“ Dle Jiřího (R5)

je náročné najít místo v soukromí pro sebe a partnerku. Doufá, že se to po přestupu na druhou budovulepší. Nyní má totiž na pokoji spolubydlícího, po přestěhování bude na pokoji bydlet sám. Lenka (R2) na otázku neodpověděla a Tomáš se (R3) v rozhovoru zmínil, že má většinou soukromí. Čas o samotě tráví převážně na mobilu.

Soukromí v rámci Jedličkova ústavu vnímá pozitivně 6 respondentů z 11. Soukromí vnímají pozitivně: Klára (R1), Michal (R4), Lukáš (R7), Jan (R8), Helena (R10) a Dominik (R11). 3 respondenti označili soukromí za nedostačující a nejsou zcela spokojeni jedná se o: Jiřího (R5), Janu (R6) a Martina (R9). Zbylí 2 respondenti (Lenka R2 a Tomáš R3) na otázku týkající se soukromí nedokázali odpovědět.

Vedoucí 1 nabádá klienty, aby si alespoň část své soukromí chránili: „*Vždycky říkám, že už to ani nechci vědět, kdo s kým chodí a kdo co zažívá. Že to je jejich soukromí a říkám neříkejte mi to, já to fakt nepotřebuju vědět, nechte si to jako taky nějakou část života pro sebe protože jí mají tady strašně odkrytou a všichni zaměstnanci to řeší.*“

Z rozhovorů vyplývá, že **soukromí** vnímají dotazovaní převážně pozitivně bez potřeby změny. Část respondentů však vnímá soukromí negativně, jeden z respondentů se z důvodu nedostatečného soukromí stěhuje na jinou budovu.

Reakce okolí na vztahy respondentů

Klára (R1) vyzdvihovala především podporu své maminky: „*Maminka, to je tak asi jedna z mála, který se můžu svěřit skoro se všim, anichž bych se musela bát, že to někde použije nebo nepoužije.*“ Kladné reakce na své vztahy dostává od rodiny Lenka (R2): „*No já už mám jenom ségry a tátu takže a táta mě v tom jako podporuje, že jako mě vozí ten Jirka sladkosti čokoládu, takže jako jako podporujou mě no v tom...Třeba moje mladší ségra mě jako i podporuje, abych s ním zůstala, abych si třeba přes tu seznamku nebo nevím, co to je si nehledala někoho jinýho, ale já si budu muset jednou najít někoho jinýho...Prostě přijdou dny kdy prostě mi prostě nebude sedět tenhle Jirka no, ale zatím jako jako v pohodě, zatím já tomu říkám, že to bylo jak na houpačce šup nahoru šup dolů jako.*“ Lenka (R2) mimo jiné cítí podporu své klíčové pracovnice, názory pracovníků se odvíjí od způsobu, jakým se k sobě ve vztahu chovají: „*No když se k sobě chováme dobře, tak to podporujou, ale když se nechováme k sobě dobře, tak to nepodporujou.*“ Podobný přístup popsal Martin (R9) u své rodiny. Reakce na jeho vztahy se odvíjí od toho s jakou přítelkyní by byl ve vztahu, pokud by se jednalo o hodnou přítelkyni, schvalovali by to, pokud by se jim přítelkyně nelíbila,

byli by proti. Michal (R4) v rozhovoru zmínil vztah pracovnice s klientem, nebyl si však jistý, jaká byla reakce pracovníků. Podporu vnímá zejména ze strany své rodiny: „*Doma mi říkají, že bych byl dobřej, protože já sem si toho prožil taky hodně, dost lidí mně známých mě používá jako mentora v jejich soukromých vztazích a tak.*“ S žádostí o radu by se Michal (R4) obrátil na svého přítele. Oproti tomu Jan (R8) v rozhovoru uvedl, že vztahové záležitosti s přáteli neřeší. Na druhou stranu, se u více svých odpovědí odkazoval na rady přátel a zmínil se, že by od nich pomoc se seznamováním uvítal: „*No, jako třeba v partě by někdo řekl pojď půjdeme někam, to jako na diskotéky a takový, tak to já bych šel.*“ Podporu ve vztazích cítí Jan (R8) spíše od pracovníků než od rodiny: „*Nevím, jako voni mi nedávaj tu oporu, to spíš ségra jako. Nikam mě nepouštěli samotnýho a takový až tady sem poznal tu svobodu. Mužu na něký jako sportovní zápasy.*“ Tomáš (R3) vnímá názory pracovníků jako „*celkem normální*“. Sestra Tomáše (R3) je ohledně jeho vztahů spíše neutrální: „*Řekla mi, je to tvoje věc, je to tvůj život.*“ Podporu pracovníků vnímá také Jiří (R5): „*Voni jsou docela fajn, ale prostě teď kon mě měla Pája a další pracovnice, já sem se vobčas zeptal, co znamená tohle a voni to jako řekly. Já to vnímám tak, že tu sou fajn lidi.*“ Dominik (R11) má ohledně názorů na vztahy pracovníků jasno: „*Já si myslím, že dobrý. Já si myslím, že tady každej pracovník, kdo tu pracuje na tajtý budově, na ostatních vám neřeknu a na tajtý budově konkrétně si myslím, že si každej myslí, že prostě každej vozičkář si zaslouží vztah.*“ Jana (R6) cítí podporu pouze od části pracovníků: „*Ono taky záleží, jak to kdo bere. Někdo to schvaluje, někomu to je jedno, někoho to nezajímá nebo prostě nevím.*“ Lukáš (R7) nad názory okolí ohledně jeho vztahů nepřemýšlel. Stejně tak Martina (R9) názory pracovníků nijak neovlivňují a nezajímají.

Reakce okolí na vztahy respondentů jsou převážně kladné a přístup podporující. Z 11 dotazovaných respondentů 6 uvedlo, že odezvy pracovníků ohledně vztahů jsou převážně pozitivní, jedná se o: Lenka (R2), Tomáše (R3), Jiřího (R5), Jana (R8), Tomáše (R11) a Jany (R6), která cítí podporu od části pracovníků. 2 respondenti (Lukáš R7 a Martin R9) se nad názory pracovníků nezamýšleli. 6 respondentů se zmínilo o podpoře rodiny. Klára (R1), Lenka (R2) a Michal (R4) vnímají podporu rodiny pozitivně. Tomáš (R3), Jan (R8) a Martin (R9) spíše neutrálně. 2 respondenti (Michal R4 a Jan R8) z 11 vnímají své přátele jako zdroj podpory. V případě, že se respondenti dostanou do nežádoucí situace a potřebují pomoc, většina by šla pro radu k pracovníkům, převážně potom ke svým klíčovým pracovníkům.

Vedoucí 1 se domnívá, že se doba posunula vzhledem k vnímání osob se zdravotním k lepšímu i s ohledem na kvalitnější vzdělávání pracovníků: „*Všichni chápou, že to je přirozená součást života, že to není nic nad čím by se měli pozastavovat, nedej bože pohoršovat.*“

Z diskutované oblasti vyplývají **postoje rodiny** a **postoje pracovníků** jako determinanty, které působí kladně.

Význam pracovníků v rámci partnerských vztahů

Klára (R1) se domnívá, že by pracovníci se vztahy pomáhat měli: „*Tak jako někteří jo... Tak znaj nás jako klienty víc a vědej co bysme chtěli a co bysme naopak nechtěli a tak... Ať už jako třeba ne kritiku, ale: tohle nedělej, trápila by ses, tohle zas naopak můžeš dělat, vyhovovalo by ti to a tak*“. Lukáš (R7) si také myslí, že pracovníci dokáží klientům ukázat správný směr: „*Tak určitě když jako se jich někdo na něco zeptá, asi by měli umět odpovědět a jakoby popostrčit vás tím směrem kterým jakoby chcete.*“ S pomocí pracovníků souhlasí také Jana (R6): „*Občas by bylo dobrý, kdyby nám jako pomohli... No nevím jak bych to řekla, asi spíš s tou stydlivostí no to mi dělá hodně problém mě to až vadí poslední dobou.*“ Vedoucí 2 nabídla Janě (R6) pomoc s internetovou seznamkou: „*Vedoucí mi nabídla tenkrát, že mi pomůže najít nějakou seznamku. My už se známe dlouho a je to vedoucí. Že mi dá nějakou adresu na nějakou seznamovací stránku.*“ Jiří (R5) se domnívá, že by pracovníci pomáhat mohli: „*Já si myslím, že jo... To mi pomáhá vedoucí 2 s tím vztahem, ale ta moje klíčová pracovnice, co mě vode dneška má, tak já nevím. Já bych se ji na to musel nějak opatrně zeptat.*“ Jan (R8) uvedl, že pracovníci pomáhají, ale přesto se domnívá, že se vztahy mu nikdo doopravdy pomoci nemůže: „*Oni pomáhaj no, ale tady s tím mi asi nikdo nepomůže... Jo ona mi poradí, jak mám dělat krůčky a takový, ale přijde mi to ještě víc osobnější jako.*“ Lenka (R2) si není v této problematice jistá: „*To by asi měli nebo nevím ... Nevím jako trošku sem nad tím přemejšlela, ale nic sem si vo tom nevybavila.*“ Michal (R4) se domnívá, že v některých situacích pomáhat mohou a v některých zase ne: „*Někdy ne, někdy jo, ale někdy je to, pak... mám třeba věc, třeba na příklad... já sem měl mladší klíčovou pracovníci a oni měli vztek, že mám takovej vztah ne klient, ale jakoby její partner, místo toho aby to byl vztah pracovníka – klient, takže vlastně díky tomu sem musel ted' najít toho zmocněnce, protože ted' tady přijímaj zaměstnance a mě, sem chlap co si budem povídat, mě se to postaví ještě ted' no. Ne že bych to, ale musím si dycky večer pustit něco, aby mě to vlastně umocnilo to, že to je normální.*“ Dominik (R11) se přiklání k občasné pomoci

pracovníků: „Myslím, že jo, ale do určitý míry. Jako můžou vám dát typy, nechceš zkusit seznamku? Nechceš zkusit tuhle organizaci? Nechceš zkusit sexuální asistenci, můžou, ale to, že dou třeba s váma ven a řeknou, hele je tady tadlecta šťáva nechceš ji třeba oslovit jo, to mi jako přijde, že ne. Takže jo se vztahy pomáhat určitě, ale do určitýho bodu no.“ Na zakazování vztahů má jasný názor: „Zakazovat vozíčkářům vztah mi přijde strašně ujetý a bláznivý protože vozíčkáři jsou taky lidský bytosti, prostě s citama, s potřebama, s různýma takovýma věcma a zakazovat jim vztahy je podle mě prostě špatný. Nemělo by se to dít a pokud se to někde děje, tak je to zlý.“ Pracovnice Dominikovi (R11) poskytla možnosti, které by mohl v rámci seznamování zkusit: „Jenže ona mě ta dotyčná pracovnice povídala, ať jdu do nějakýho sdružení třeba do tý Prahy já nevím do sdružení vozíčkářů a já se tak zatím toho zdržuju, protože se chci víc jako to tu Jedličkářnu zkusit, jestli tam skutečně někdo není. Zatím není, kdo by jako chtěl se mnou navázat nákej kontakt nebo já s nim, takže zatím si dávám na čas, ale kdyžtak to sdružení nějaký těch vozíčkářů, který sou jako úplně mimo tu Jedličkářnu, je taky cesta samozřejmě.“ Oproti tomu Martin (R9) od nikoho pomoc nežadá a myslí si, že si každý člověk svého partnera musí najít sám: „Tak to nevím, s navazováním asi ne, to ne. To je prostě jakoby nevím, jakoby každej si musí najít sám tu svoji osobu jakoby nebo potkat tu kterou bude mít rád.“

7 respondentů z 11 se vyjádřilo pozitivně k otázce, zda by měli pracovníci se vztahy klientům pomáhat. 3 respondenti (Klára R1, Jiří R5 a Jana R6) jsou pro pomoc. Lenka (R2) si není zcela jistá, názorově se přiklání spíše k pomoci pracovníků a dle Jana (R8) zaměstnanci pomáhají. 2 respondenti (Michal R4 a Dominik R11) se přiklání k více nerozhodné odpovědi, a to té, že občas by měli pomoc, občas ne. Lukáš (R7) uvedl, že by pracovníci měli být schopni odpovědět, pokud má z klientů někdo otázky a umět jim ukázat směr, který by si sami přáli. Martin (R9) zastává názor, že by pracovníci pomáhat neměli. Každý by si svou osobu měl najít sám. Tomášovi (R3) byla otázka položena, nedokázal na ni však odpovědět.

Vedoucí 1 se domnívá, že si klienti o rady neříkají: „Ty to mají spíš tak jakože oznamují a jako nechtěj si do toho teda nechat mluvit nebo nedají si moc poradit. Třeba Lenka vždycky byla velmi zhrzená, když se na ni Jirka vykašlal, ale ona se za týden zase vykašlala na něj, tak jsme se ji to snažili vysvětlit.“ Zároveň rady pracovníků směrem ke klientům vnímá spíše jako jejich osobní potřebu: „Lenka nikdy neřekla poradte mi nebo jak to mám dělat líp nebo tak. To je spíš potřeba těch pracovníků, když viděj, že něco není úplně

v pořádku. Tak jako jí nějak poradit, ale myslím, že tam možná asi opravdu to mentální postižení nedovolí to nějak zpracovat ty informace. Taky bych si ale možná nenechala radit ve vztazích.“ Také vedoucí 2 uvedla, že s ní klienti vztahové záležitosti spíše neřeší a to hlavně z toho důvodu, že s nimi ve většině případů nemají zkušenosti.

Z rozhovorů vyplývají **pracovníci** jako ústřední determinant této diskutované oblasti.

Informovanost respondentů v oblasti vztahů, sexuality, intimity

Lenku (R2) pracovníci informovali o tom, jaké chování jejího přítele je již za hranicí normy: „*Že mi jako nesmí šahat na inkontinentní pomůcku že jo a což jako von nedělá spíš jako na popovídání, von samozřejmě by chtěl něco, něco víc, ale já mu to víc nedám.*“ Na otázku proč, odpověděla: „*Protože to nejde, já mu dám pusu ale malou. Já velkou pusou dávám tátovi. Von říká ten Jirka, proč mi to nedáš? Ty to prostě neumíš, já si najdu někoho jinýho. Jako takhle se na mě někdy ohrazuje a mně už se to nelíbí.*“ Klára (R1) získala informace o vztazích „*Zprostředkovaně... To znamená, že tady máme jednu, ne teda tady, ale konkrétně u Jany nebo na tom baráku, co je Jana, je paní vedoucí, která na tohle získala školení. Tak může podávat, může ti podávat informace prostě co se týče sexu a tak... Já sem s ní schůzku měla, ale taky říkala mi, že tady plánujou dělat nějaký, že tady sou v plánu dělat nějaký seznamovací akce a tak, kde bych já konkrétně se čistě teoreticky mohla s někým seznámit.*“ Vědomosti v dané oblasti má, přesto cítí, že by chtěla získat více informací: „*Tak jako já si sama osobně myslím, že čím víc, čím víc by se tohle téma, je to teda samozřejmě můj názor, třeba ho mít nemusíš, ale čím víc by se tohle téma tady jako řešilo, tím víc, čím víc informací získám tím asi pro mě líp.*“ Informace si také vyhledává sama: „*Tak jako když to de a mám přístup na nějakou jako, narazim na nějakou diskusi týkající se tohohle tématu, tak asi většinou jo.*“ Na internetu si informace vyhledává také Lukáš (R7), který získal povědomí o vztazích ve škole: „*Většinou ve škole od učitelů... Sem koukal na tu asistenci, na tu sexuální asistenci a jinak asi ne.*“ Pokud by ho v problematice něco zajímalo nebo by měl potíže, má se na koho obrátit: „*Jako tady většinou jako někomu napíšu a sejdeme se, takže zase ty kamarádi a to.*“ Jan (R8) své vztahové potíže s přáteli probírat nechce, spíše by se obrátil na specialistu: „*S nějakým specialistou, kterej by mě tam nasměroval jako a takový.*“ Je ale zvyklý si své záležitosti řešit sám, příliš se tedy pracovníkům nesvěřuje: „*To je moje osobní věc a s tou já se jako nedělím no. Musí na to jakoby přijít řeč a časem no.*“ Pokud ale přeci jen potřebuje pomoc obrací se na svou sestru: „*No vona spíš poradí,*

abych se zamyslel nad tím, co dělám špatně. A ta kámoška právě. Já sem takovej typ, kterej si hodně zvykne na člověka.“ Na sestru se spoléhá také Martin (R9). Jiří (R5) se se svými dotazy či potížemi obrací na vedoucí č.1: „Mám s vedoucí vždycky ve středu domluvenou schůzku a tam se o tom bavíme.“ Informace si sám vyhledávat nedokáže: „To mi vždycky musej pomoct.“ Obdobně se i Helena (R10) v případě potřeby spoléhá na rady pracovníků: „No jedine na paní vedoucí nebo tady se zeptat tady těch pečovatelek.“ Naopak Tomáš (R3) čerpá veškeré potřebné informace z televize. Jana (R6) se v rámci rozvoje účastnila přednášky o pohlavním styku: „No tenkrát sme byli na přednášce o sexu, že jako v tom není problém. Jako já v tom problém trochu vidím anebo nevím, jak se zbavit stydlivosti, chtěla bych to nějak odstranit, ale nevím jak.“ Pokud by měla možnost, ráda by se zúčastnila dalších přednášek mimo jiné také proto, že se přednáška konala před dlouhou dobou: „To už je za prvé delší doba, takže si z toho nepamatuju skoro nic.“ Také Michal (R4) se účastnil přednášky o vztazích lidí se zdravotním postižením, které se dle jeho slov konalo v roce 1999: „Já sem dokonce, jako taková intimní věc, ale já sem dokonce byl na školení o vztahu lidech na vozíku, jako co se týče sexuálního života, takže sem byl i na školení.“ Stejně jako Jana (R6) také Michal (R4) by se rád podobné přednášky znovu účastnil: „Kdyby někde zase bylo to školení, tak bych byl já ten první ten, kdo bych se jim přihlásil.“ Téma intimity je Michalovi (R4) velmi blízké: „Bavil sem se tady jenom ještě s jedním pracovníkem, ale ne až tak. Jeden pracovník ten mi řek mám, že mám, že o tom sem schopnej povídat hodně dlouho a že jako mi to myslí a že jako, kdybych si někoho sehnal, tak že mě v tom nenechá a bude mě v tom podporovat.“ Dále také uvedl: „Jeden z bejvalejch šéfů tady měl možnost párkrát tady udělat to školení pro pár pracovníků, jak třeba klientovi ulevit, chodili sme třeba, já sem chodil, já sem byl jeden z těch klientů, co sem chodil na tantrický masáže, pomohlo to se vyrovnat s takovým tím napětím, upustim páru, no takže tak.“ Semináře týkajícího se především pohlavního styku osob na vozíku by se chtěl zúčastnit také Dominik (R11). Domníval se, že studium na praktické škole mu poskytne větší připravenost v dané oblasti: „Právě já sem čekal, že když půjdu na tu praktickou a i oni mi to tak preferovali, že mě připraví do života. Tak co si představíte pod pojmem, že vás připraví do života? Jasně nějaká finanční gramotnost všechny tajty věci, ale i právě ten sex že jo, to taky patří k životu. Jenže opak je pravdou, učí vás tam abecedu jo, učí vás tam doplňovat i, učí vás tam prostě takový klasický základní věci, který už sem bral dávno na základce. Dobře, dalo by se to zkousnout, kdyby nás aspoň vzali na tajten nákej kurz tý sexuality a nemyslim si to jenom já, myslí si to tam i kamarád, kterej tam se mnou je.“ Ve škole mu především chybí větší

odbornost, nejvíce by ho zajímal pohlavní styk mezi osobami na vozíku: „*Jenže to mi ta učitelka nedokáže říct, jak chodí styk mezi vozíčkáři, což je nepochopitelný. Takže právě proto bych víc uvítal ten seminář jo, kdyby nám ta praktická připravila...Protože ono se to těžko představuje, lepší je když právě někam dete a ten vozíčkář s většími zkušenostmi vám to popíše jo, je to prostě.*“ Dominik (R11) mimo jiné vnímá, že by se o sexualitě mělo mluvit mnohem častěji: „*Podle mě se o tý sexualitě mluví míň než by mělo jo, protože myslím, že i na základních školách a to se netýká jenom mě jako postiženého, ale i na základních školách se o tom nemluví, tak jak by mělo. Prostě mám nějaký papír, řeknou vám spermie vajíčko a to je všechno, co potřebujete vědět jo. A což je jako nesmysl, mělo by se tomu věnovat víc do hloubky podle mě no.*“ Informace získává pozorováním svého okolí, ale také na internetu, pokud potřebuje vyhledává pomoc pracovníků: „*Já se chodím poradit s pracovnicema, měl sem i určitý intimní problém a chtěl sem to vyřešit s naší právě vedoucí a jelikož ona má i vystudovaný kurz, prostě kurz sexuality, tak mi s tím dokázala nějakým způsobem pomoc no.*“

Celkem 9 respondentů z 11 odpovědělo, že jsou informováni v oblasti vztahů, sexuality a intimity. Tomáš (R3) a Jan (R8) sdělili, že žádné informace nezískali. Tomáš (R3) se nikdy nikoho neptal a ani by ho nenapadlo se na takové věci ptát. Uvedl však, že informace získává z televize. Jan (R8) uvedl, že informace nezískal, ani si sám žádné nevyhledával. Respondenti Michal (R4) a Jana (R6) byli na školení týkající se sexuálního života osob. Oba dva by se rádi účastnili dalšího školení či přednášky. Stejně přání má i Dominik (R11), který se domnívá, že si některé věci mnohem lépe představí, pokud mu informace předá člověk s podobným typem postižením, který má zkušenosti. Klára (R1) spolu s Dominikem (R11) by chtěla mít informací více. 5 osob získalo informace především od pracovníků ústavu. Jmenovitě se jedná o Kláru (R1), Lenku (R2), Michala (R4), Jiřího (R5) a o Janu (R6). Lukáš (R7) získal informace na škole, než nastoupil do ústavu. Oproti tomu Dominikovi (R11) vzdělávání v této oblasti ve škole výrazně chybí. Informace je schopný si sám vyhledávat na internetu. Stejně tak i Jiří (R5).

Vedoucí 2 nyní pracuje za zavedení a zdokonalování kodexu sexuality, který bude sloužit jako informační zdroj nejen klientům, ale také pracovníkům. Kodex byl předčítán klientům Jedličkova ústavu a na základě jejich reakcí, je upravován tak, aby byl pro klienty srozumitelný. Vedoucí 1 se domnívá, že kodex sexuality bude přínosem pro ústav, ve kterém se postupně tematika sexuality a partnerský otevírá: „*Myslím, že to bude fungovat v tomhle*

směru, ale jsme na začátku cesty.“ Mimo jiné pracuje na zpřehlednění stávající dokumentace. Všichni pracovní se u ní budou školit kurzem sexuality: *„To jsme dali jako povinnost, takže já doufám, že tím se věci budou měnit.“*

V rámci poradenských aktivit klienti partnerské vztahy s vedoucí 2 neřeší. Přesto ji ve svých odpovědích uvádějí jako osobu, na kterou se obrací se svými otázkami či potížemi.

Z rozhovorů vyplývá **informovanost** jako jeden z determinantů. Druhým jsou **pracovníci**, kteří poskytují respondentům rady a podporu v oblastech vztahů. Třetím determinantem je **rodina**, která obdobně jako pracovníci poskytuje podporu.

Pravidla vzhledem ke vztahům v Jedličkově ústavu

Lenka (R2) uvedla, že se s ní pracovníci bavili o tom, jak by se k sobě měli s partnerem Jiřím (R5) chovat: *„Že nesmíme jako na sebe bejt vulgární a pak když budeme vulgární na sebe, tak si to máme vyříkat sami se sebou že prostě takhle.“* Tomáš (R3) uvedl, že pravidla stanovená ústavem nejsou: *„To vždycky záleží na mně nebo na ni.“* Dále také sdělil, že pracovníci jim do vztahů nezasahují ani je jinak nekontrolují. Jana (R6) která zatím ve vztahu není ani v minulosti nebyla, odpověděla, že o žádných pravidlech týkajících se vztahů netuší: *„Já nevím, já jsem to ještě neměla, takže nevím.“* Stejně tak o pravidlech neví ani Lukáš (R7). Dle Martina (R9) pravidla nastavená nejsou, přítelkyni by si prý na pokoj pozvat mohl, ale zatím nechce: *„Když už tak lepší si ji přivízt k sobě.“* Klára (R1) si nebyla ohledně pravidel zcela jistá: *„To nevím, to by ses musela zeptat paní vedoucí, ta by o tom měla nebo mohla vědět víc...Já sem se o to zajímala a nebylo mi nic takového řečeno...Mohl by tu přespat, kdyby se domluvil, kdybychom se domluvili...Asi je to na domluvě, vím co myslíš, ale nevím, jak na to odpovědět.“* Na rozdíl dle Michala (R4) partneri spolu na pokoji být nemohou: *„No zatím bych, zatím jako musela by ke mně docházet a kdyby to měla formou dobrovolnictví, tak asi ne. Ale jako kdybysme něco měli mít víc, tak bych asi se musel nějak postarat o to, abych měl svůj byt a mohli bysme tam bejt spolu. Protože tady jako nemůžou bejt partneri na pokoji. A smíšený páry.“* Na otázku, zda mu nastavená pravidla vyhovují odpověděl následovně: *„V některých případech si o tom jako myslím, že by to mohlo fungovat jo, ale v některých případech zase souhlasím s tím, jak je to nastavený...Tak mě, tak mě to vadí, když bych si začal s někým, tak mě to vadí.“* Jiří (R5) prošel školením ohledně protokolu sexuality, který nově v ústavu zavádí: *„Slyšel, my sme to měli jakoby, jakoby my sme měli kvůli tomu školení a slyšel sem o tom.“* Další podrobnosti již neuvedl. Dominik (R11) popisoval nastavená pravidla chování mezi pracovníky a klienty: *„Třeba když vlezou,*

když vám pracovník vleze do pokoje tak musí samozřejmě zařukat, aby nedošlo k, prostě aby vás nenačapali při tom, co nechcete, aby vás někdo načapal že, takže nějaká pravidla tu sou... Takhle já mluvím o všem s čím potřebuju pomoc, okolo sexuality a tak nemám problém mluvit ovšem. Dokonce jednou se mi stalo, že jednou právě jedna pracovníce vlítla do toho, do koupelny nevědomky že jo, že prostě vlítla a načapala mě při tom a normálně ji to nevadilo. A řekla, potom přišla a řekla promiň, je to lidský, je to v pohodě, prostě jo, je to v pohodě.“ Také Jan (R8) se zaměřil na vztah pracovníka a klienta: „Maj nějaký hranice, sme zvyklý na vykání prostě v kolektivu no. A ja si myslím, že tajtim buděj respekt, že víme, nebo, že nám dávají najevo, že si nemáme na ně zvykat, protože někdo vovedje, my budem zvyklý na ně a budeme nešťastný no. Hranice sou no, ale zase nevím jestli sou až příliš nebo nevím.“

Z celkového počtu 11 respondentů uvedli 3 (Klára R1, Lenka R2, Michal R4), že pravidla v rámci partnerských vztahů nastavená jsou. 2 respondenti (Jana R6 a Lukáš R7) o pravidlech nevěděli. 2 respondenti (Martin R9, Tomáš 3) se shodli, že pravidla týkající se vztahů v ústavu nastavená nejsou. 2 respondenti (Jan R8 a Dominik R11) zmínili pravidla týkající se společného fungování klientů a zaměstnanců. Tomáš (R3) zmínil kodex sexuality, dál již neodpověděl. Helena (R10) se k otázce nevyjádřila.

Obě vedoucí potvrdily, že určitá pravidla a hranice stanovené jsou. Vedoucí 1 uvedla, že ač se kvalita přístupu ke klientovi v rámci ústavu zlepšila, stále se jedná o ústav ve kterém pravidla být musí: „Zlepšila se hodně ta kvalita, ale je to pořád ústav, pořád to má ty svoje hranice.“ Respondenti v rozhovoru často naráželi na možnost být s partnerem v pokoji o samotě. Vedoucí 1 uvedla: „Samozřejmě můžou bejt sami spolu na pokoji, jedinej problém z toho nastává ten, že většinou to jsou dvoulůžkové pokoje.“ Je tedy potřeba se především domluvit se spolubydlícím klienta: „Takže většinou je to problém, že je málo míst k intimitě, aby byli opravdu sami dva a bylo možné to zachovat tak, aby nedošlo, že tam bude někdo chodit a vstupovat jim do toho prostoru, ale tu možnost mají, ale je to poprvý, kdy o ni Jirka požádal.“ Stejný problém u dvojlůžkových pokojů spatřuje vedoucí 2. V kodexu sexuality mimo jiné stanovují možnost partnerů se k sobě nastěhovat. Zároveň ale uvedla, že museli stanovit provozní podmínky tak, aby se k sobě nestěhovali klienti na půl dne, ale jako ústav toto umožňují.

Vedoucí 2 uvedla, že většina klientů má vazby na pracovníky ústavu. Pokládají je za přátele a zamilovávají se do nich. Vnímá, že tedy určité vztahy mezi klienti a pracovníky

vznikají, sama je k nim nedůvěřivá: „Trošku mě to děsí. Děsí mě to z toho důvodu, že to odnese vždycky ten klient, ten člověk na tom vždycky bude bit. Tady ti zaměstnanci, co se napasují do role jako kamarádky a pak odejdou...ty lidi tady hrozně trpí.“ Ze strany zaměstnanců je tedy potřeba nastavovat hranice. Na podobný problém narazila také vedoucí 1. Uvedla, že fixace klientů na pracovníky je v ústavu běžnou záležitostí: „A je jenom vlastně na těch pracovnících, jestli to připouštějí za hranici.“ Zároveň upozorňuje, že nalézt hranici, kdy je pracovník empatický a lidský a kdy už vztahy s klienti přesahují přiměřenou míru, je náročné. Mezi respondenty se na vztahy klient – pracovník nejvíce soustředil Michal (R4). Dle vedoucí 1 Michal (R4) navazoval velmi blízké vztahy s pracovníky ústavu: „Nabízel těm pracovníkům to, že je vyslechl, jakoby v uvozovkách poradil.“ Na základě toho si Michal (R4) vytvořil vztah s pracovníky: „Jenomže ty pracovníce si neuvědomily to, že ony odejdou a Michal tady zůstane, že mu vlastně nabídly něco, co vůbec nechtěly splnit. On je vlastně jako všude skoro nejslabší tým, že ten handicap tělesnej má opravdu velkej, takže on na těchletěch vztazích vlastně si buduje takovou tu sebedůvěru.“ V případě, že pracovníce zaměstnání opustila nastala nepříjemná situace: „Kolegyně odešla s čistým štítem, hurá jdu si za svým životem a tady zůstal zhrzenej Michal, kterej začal vyvádět strašný věci jako ostatním kolegům, protože byl zraněnej.“

Mezi determinanty, které vyplývají z této diskutované oblasti se řadí **informovanost**, **soukromí**, které působí spíše negativně na partnerský život klientů, a **ústav**.

Seznamování přes internet

Na internetové seznamce je Jana (R6): „Ted'ka na tý, na který sem ted' dlouho...já nevím tak 3 měsíce už už si někým píšu. Ale jinak to není nic moc jako, hledat někoho normálního, ted' se pokouším s někým psát, zatím sme se neviděli, tak nevím, ale zatím si píšem, tak uvidim.“ S hledáním seznamky pomáhala Janě (R6) její vedoucí: „Nabídla mi tenkrát, že mi pomůže najít nějakou seznamku. My už se známe dlouho a je to vedoucí. Že mi dá nějakou adresu na nějakou seznamovací stránku...No tam sou, jak bych to řekla, sou jako na vozejku...Myslím, že mi o ni říkala a já už sem si to nezapamatovala, tak sem poprosila jinou kamarádku, která mi s tím pomohla najít seznamku, normální.“ Jana (R6) navazovala kontakt s muži vždy s cílem být ve vztahu, dle jejího názoru byla však jejich motivace jiná: „Jestli bych si přála sex a tak, jestli...to je blbý, jestli už sem někdy kouřila? Jako no že chtěj rovnou sex, já jako vím, že sex ke vztahu patří, to jako neříkám nic, ale chci se nejdřív s někým pořádně seznámit a pak teprve časem možná i.“ Přes internetovou

seznamku se zkoušel seznámit také Jiří (R5): „Zkoušel, ale já nevím, já mám tady, zkoušel sem to, seznámit se přes internet, ale nevím no.“ Klára (R1) uvedla, že nyní na seznamce není, v rozhovoru však sdílela nepříjemnou situaci, kterou v rámci dopisování na seznamce zažila: „Na seznamce zatím nejsem, protože sem se setkala s tím, že tam sou, jak to říct, že myslěj jenom na to, jak tu holku dostat do postele a zneužít a tak no.“ Se zařízením seznamky nabídla Kláře (R1) pomoc její maminka: „Chtěla, právě s inzerátem na seznamce, abych měla to seznamování jednodušší.“ Michal (R4) seznamování přes internet zkoušel, ale nehodnotí tuto zkušenost příliš kladně: „Já sem si zkoušel i internetový seznamky, ale dycky to zkrachovalo na na to, že sem ze začátku řekl jenom, že mě stačí dopisování. No a když sem se ptal, kde ta dívka bydlí, tak sem, tak, tak mi, že bych se přijel podívat, tak mi řekla, ale já mám kluka, jo takže tak asi...Ale chtěl bych, ale jako nemám vodvahu asi si něco. No ne jako mám pár kamarádek jo, který když bych jim zavola, tak by přijely jo, ale jako ne, nemám nic, nemám jinak vodvahu si, se někde zveřejnit svůj svůj profil...Protože mám strach jako, že by to bylo jako jako prvně když sem si to dával, jako do seznamky. Tak sem si tam dal jenom na dopisování a pak, když sem vod ní věděl všechno, tak jsem se chtěl zeptat jenom, kde bydlí, že bych se tam jenom podíval s rodinou jo a vona pak napsala, že prostě to, má kluka a že maj vážnej vztah.“ Zkušenosti se seznamování na internetu má Michal (R4) bohaté: „Dřív sem si hledal na internetu na liga vozičkářů a anebo sem to zkoušel přes ten, přes měl sem jakoby takovej program, kdy no jako přes hledání, ono se to v angličtině menuje ICQ, tak sem měl taky takový program no a psal sem si s někým...Protože, protože bych nechtěl, protože bych nechtěl, nebo ne nechtěl, ale nepřál, nechtěl bych tady vocad', protože vim, jaký tady ty možnosti jsou a já sem tady měl 3krát dycky to vyšlo blbě.“ Lenka (R2) sice sociální síť ke komunikaci používá, ale navazovat vztah skrze seznamku nechce: „Ne, jako známý lidi mám na facebooku, ale přes seznamku radši ne.“ Lenka (R2) seznamku odmítá jelikož se obává, aby se ji nestala nepříjemná situace o kterých slyšela ze svého okolí: „Protože se bojím, že tam můžu někomu na letět.“ S riziky seznamování na internetu ji seznámil někdo z jejího okolí: „No to mi někdo řekl, já radši používám radši email a píšu si s lidma, který jako znám s učitelkama občas, aby mi jako nechyběly jako.“ Tomáš (R3) o možnostech seznamování přes internet neví a ani to nezkoušel: „Osobní kontakt je vždycky lepší.“ Stejný názor zastává také Martin (R9), který nad seznamování přes internet nepřemýšlel a ani ho to neláká. Jan (R8) na seznamce není, jeho přítel ho od používání odrazuje: „Protože to mi bylo řečeno, že to je pro zoufalý a to.“ V nejbližší době se neplánuje do žádné přihlásit, zažil navíc nepříjemnou situaci spojenou se seznamováním na internetu.

Nechtěl ji však sdílet: „*Sem poučenej, že přes internet se těžko pozná člověk. Lepší potom komunikovat fyzicky.*“

6 respondentů má zkušenost se seznamováním na internetových seznamkách. 5 respondentů na seznamkách nepůsobí. Jedná se o Lenku (R2), Tomáše (R3), Martina (R9), Helenu (R10) a Dominika (R11). Ze 7 respondentů, kteří mají zkušenost se seznamkami, prožili 4 respondenti nepříjemné situace. Jedná se o Kláru (R1), Michala (R4), Janu (R6) a Jana (R8). Jiří (R5) sice internetové seznamky zkoušel, ale více mu vyhovuje fyzické setkávání a navazování kontaktů. Oproti tomu Lukáš (R7) považuje seznamku za vhodnější způsob navazování kontaktu oproti fyzickému setkávání.

Vedoucí 2 uvádí, že seznamování přes internetové seznamky považuje za cestu lehce nebezpečnou, ale zároveň je to jedna z možností o které se s klienty často baví. Klientům představuje online seznamku pro osoby s postižením, i tam však oproti běžným seznamkám vnímá rizika: „*I tam jsou predátoři.*“ Přes pomoc, kterou klientům poskytuje má pocit, že o vztazích spíše mluví, než aby jednali: „*Já mám někdy takový trošku pocit, že oni do toho pak jako nejdou, že vlastně o tom jenom mluví.*“ Vedoucí 1 se na základě svých zkušeností domnívá, že především klienti na budově 1 nezkoušejí internet k navázání nových vztahů.

Z diskutované oblasti vyplývají **kritéria výběru partnera** jako determinant, kdy respondenti preferují osoby bez zdravotního postižení. Druhým determinantem je **motivace** respondentů činit konkrétní kroky pro uskutečnění vztahů. Třetím determinantem jsou **pracovníci**, kteří pomáhají respondentům s hledáním příležitostí k seznamování.

5 Diskuse

Výsledky výzkumného šetření naznačují, že jedním z hlavních determinantů ovlivňující vznik a průběh vztahů je **ústav**, ve kterém všichni dotazovaní respondenti žijí. Účastníci šetření ústav jako takový za překážku ve vztahu či faktor ovlivňující jejich vztahy nepovažovali. Výsledky však naznačují, že ústav je místo, kde jsou respondenti i přes tendence vedoucích pracovníků zkvalitňovat služby a více se otevírat společnosti, izolování nejen před většinou společnosti, ale také před novými zkušenostmi a možnostmi. Obdobné výsledky identifikovala studie Bates, Terry, Popple (2017), kdy osoby navazovaly vztahy výhradně ve skupinových domech, což naznačuje, že přes pokrok v integraci osob s postižením do většinové společnosti, stále přetrvává menší izolovanost. Tento typ bydlení označují za mikro-sociální svět oddělený od většinové společnosti. Podobné skutečnosti

naznačují také výsledky tohoto šetření, kdy jediné vztahy identifikované šetřením, byly vztahy, které vznikly uvnitř zařízení sociálních služeb. Oproti tomu snahy ostatních jedinců navázat vztah s osobami mimo ústav se dle výsledků ukazují jako neúspěšné.

Dalším identifikovaným determinanem jsou **kritéria výběru partnera**. Výsledky ukazují, že většina respondentů považuje za důležitou charakteristiku při výběru partnera, aby byl hodný, dále byl v zmiňován vzhled a přijetí od druhého člověka. Výsledky Neumama (2020) poukazují na podobné závěry, hlavním kritériem pro výběr partnera byl vzhled, společné zájmy a povaha. Nadto z tohoto výzkumného šetření vyplývá touha respondentů mít partnera bez zdravotního postižení navíc žijícího mimo ústav. Rozhodujícím pro respondenty byla dopomoc od partnera. Výsledky naznačují, že část respondentů ve svém partnerovi hledá někoho, kdo jim dá lásku, ale zároveň jim bude pomáhat s činnostmi běžného dne. Ve studii Rushbrooke, Murray, Townsend (2014) výsledky také poukazují na smazávání rolí pečovatele a partnera. Pokud by si jedinec se zdravotním postižením našel partnera, již by dle výpovědí respondentů jedinci nepotřebovali odbornou asistenci. Výsledky tohoto výzkumného šetření rovněž naznačují, že hranici mezi partnerem a pečovatelem respondenti nevnímají. Příčinou může být snížená rozlišovací schopnost, ale také vnímání výhradně svých potřeb, jelikož o dotazované respondenty po celý jejich život pečuje druhá osoba, jsou na to zvyklí a považují to již za běžnou normu. Část respondentů však uvedla, že za bariéru ve vztahu považují, že by svému partnerovi nemohli pomáhat stejně, jako on jim. Z výsledků je patrné, že dotazovaní mají vysoká kritéria, nejsou v navazování vztahů příliš aktivní a ve vztazích tedy ne zcela úspěšní. Vágnerová (2004) uvádí, že právě nedostatečné naplňování potřeby citové vazby a vztahů může vést k tendenci jedince získat partnera, který je dosažitelný bez ohledu na jeho osobnostní rysy a jiné kvality. Z výsledků tohoto výzkumného šetření vychází že i přesto, že jsou někteří z respondentů bez vztahu delší dobu, nechtějí navazovat vztahy s osobami, které by mohly být považovány za „více dostupné“. Důvodem může být skutečnost, že se respondenti pohybují mezi intaktními osobami (pracovníci, asistenti, dobrovolníci), se kterými udržují určité typy vztahů. Vzhledem k tomu, že jsou obkloповáni osobami bez zdravotního postižení, se kterými navazují vztahy, je možné, že je to motivuje k tomu, hledat si partnera bez postižení. Většina dotazovaných si navíc neuvědomuje, případně se neztotožňuje se svým mentálním postižením a ostatní osoby ze zařízení proto nepovažují za dostatečně vhodné potenciální partnery. Ke stejným výsledkům se dopracoval Bernert (2011, s. 132-133), který uvádí, že se

účastníci dané studie se svým postižením neztotožnili a nepovažovali ho tedy za překážku ve vztazích.

Dotazovaní respondenti této práce rovněž své zdravotní postižení, až na pár výjimek, nepovažují za překážku pro navazování vztahů. Respondenti, kteří uváděli své zdravotní postižení za bariéru, zmiňovali pouze své tělesné postižení. Venglářová a Eisner (2013) zdravotní postižení nepovažují za bariéru vzniku a průběhu vztahu. Z provedených rozhovorů je však patrné, že zdravotní postižení, především tedy mentální, může ovlivňovat touhu být ve vztahu. Jelikož osoby s těžším stupněm mentálního postižení vztahy romantické či přátelské nevyhledávají vůbec. Jak tedy výsledky signalizují, určujícím determinantem může být **hloubka zdravotního postižení**. Výsledky naznačují, že osoby s hlubším stupněm mentálního postižení nejeví zájem o žádné vztahy mimo vztahů směrem k pracovníkům, a to především proto, že s nimi přichází do kontaktu denně. Důvodem nezájmu mohou být snížené rozumové schopnosti, které neumožňují dané osobě vnímat vůbec možnost vztahů, přemýšlet nad nimi a aktivně se o ně ucházet. Ke stejným závěrům došla Vagnerová (2004), dle jejího názoru může u osob s těžkým zdravotním postižením dojít k tomu, že vztahy nejsou realizovatelné.

Jako další determinant se také ukázala **motivace jedince s kombinovaným postižením** navazovat vztahy a činit kroky vedoucí k uskutečnění vztahů. Častá asistence pracovníků, a jejich případné rozhodování v různých oblastech života za klienty, vede osoby s kombinovaným postižením k neaktivitě a odevzdanosti. A jelikož jsou v ústavu tyto vzorce chování zažitě, někteří klienti automaticky očekávají, že pracovník za ně jejich záležitosti rozhodne a případně zařídí. Vzhledem k proměňujícímu se přístupu pracovníků, kdy usilují o větší samostatnost klientů, jsou klienti postaveni před systémové změny, které vedou k větší míře zmocňování klientů. Z výsledků vyplývá, že se někteří respondenti na pomoc pracovníků spoléhají více, než je potřeba. Je nutno podotknout, že ne všichni respondenti mají vzhledem ke své diagnóze schopnosti organizovat a plánovat svůj volný čas a tím dosahovat příležitostí k navazování vztahů. Klienti, kteří mají hlubší mentální postižení, nemají potřebné schopnosti a asistenci pracovníků v oblastech trávení volného času potřebují.

Na základně výsledků je identifikován další možný determinant, kterým jsou **pracovníci ústavu**. Většina studií se shoduje, že osoby žijící v zařízení sociálních služeb potřebují asistenci a podporu pracovníků v rámci trávení volného času a poskytování příležitostí

k navazování vztahů (Drábek, 2013, Rushbrooke, Murray a Townsend, 2014). Také ve studii Fulforda a Cobiga (2016) jsou označeni pracovníci v sociálních službách za klíčový faktor pro navazování vztahů, zároveň však uvádí, že pracovníci mohou později zásadně omezovat interakce mezi osobami ve vztazích, popř. vztahy zcela zakazovat. K obdobným závěrům došli také McRuer, Mollow (2012), Kelly, Crowley, Hamilton (2009), Mandzáková (2013), Rushbrook, Murray a Townsend (2020). Provedený výzkum poukazuje na pracovníky jako na důležitou komponentu v rámci trávení volného času, umožňování příležitostí pro setkávání a navazování nových vztahů. Žádný z dotazovaných respondentů však nevyjádřil úzkost spojenou s názory či nevhodným zasahováním do vztahů. Naopak, někteří účastníci studie označili zájem pracovníků za žádoucí a pomoc od nich vítají. Možným důvodem pro odlišnost výsledků ostatních studií s touto prací může být fakt, že dané průzkumy nejsou zcela aktuální. Z výsledků této práce je totiž patrné, že problematika vztahů, sexuality a intimity se v Jedličkově ústavu začala otevírat teprve nedávno, kdy vedoucí absolvovala kurzy sexuality a tématem se začala aktivně zabývat. Tudíž lze usuzovat, že situace ohledně vztahů byla v minulých letech podobná výše zmíněným studiím.

Výsledky této práce naznačují, že také **informovanost** klientů ústavu, by se měla výrazně zlepšovat vzhledem k větší kvalifikovanosti vedoucího pracovníka a vytváření protokolu sexuality. Respondenti uvedli, že mají určitou představu o problematice vztahů, intimity, sexuality. Ocenili by však prohloubení dosavadní či získání nových vědomostí. Výsledky naznačují především nedostatečnou obeznamenost respondentů s možnostmi provedení pohlavního styku vzhledem k jejich tělesnému postižení. Jedná se o další determinant, který by mohl negativně ovlivnit prožívání vztahů. Výsledky poukazují na skutečnost, že vztahy dotazovaných osob s kombinovaným postižením nezahrnují pohlavní styk, oproti tomu projevy jako jsou polibky a držení za ruce ano. Slowík (2016) uvádí, že pro osoby se zdravotním postižením je složitější prožívat uspokojivý partnerský sexuální život v porovnání s většinou společnosti. S tím souhlasí také výsledky této práce, kdy žádný z dotazovaných respondentů aktivně pohlavně nežije. Oproti tomu výsledky Rushbrooke, Murray, Townsend (2014), naznačují, že fyzické vyjádření vztahů bylo základním rysem zkušeností účastníků studie. Jednalo se však o osoby výhradně s mentálním postižením. Jedním z důvodů proč účastníci tohoto výzkumného šetření sexuální život nezažívají může být tělesné postižení respondentů, které komplikuje intimní projevy. Respondenti dále označili nedostatečnou informovanost ohledně provedení pohlavního styku jako překážku. Výsledky také ukazují, že respondenti sami informace příliš

nevyhledávají. Z výsledků vyplývá jako jeden z důvodů lhostejnost respondentů, ale především potřeba asistence při obsluze počítače nebo tabletu.

Dalším identifikovaným determinanem může být **finanční situace** respondentů. Dotazovaní jedinci finance za překážku nepovažovali, z výsledků však vyplývá, že se může jednat o determinant ovlivňující vznik vztahů. Pokud jsou finance jedince spravovány jinou osobou (např. rodičem) než je on sám, a nemá k nim tedy přístup, je omezený ve své svobodě nakládat s prostředky podle své vůle. To může negativně ovlivňovat trávení času mimo zařízení. Pokud nemá daná osoba finance k dispozici, nemůže chodit např. do města, do kaváren, na koncerty, a tím se výrazně redukuje příležitosti k navazování či prohlubování vztahů. S výsledky této práce souhlasí také Venglářová a Eisner (2013).

Z akademické literatury vychází determinant, který může negativně ovlivňovat partnerské vztahy osob, ale především jejich vznik. Jedná se o **předpojatost majoritní intaktní společnosti**. Z respondentů však uvedl tento faktor jediný respondent. Přesto však na základě úspěšnosti navazování vztahů mimo ústav lze usuzovat, že osoby bez zdravotního postižení romantické vztahy s osobami s postižením navazovat nechtějí. Také Novosad (2009) označil předsudky a domněnky společnosti za faktory negativně ovlivňující vztahy osob se zdravotním postižením. Jeden z respondentů uvedl, že intaktní společnost vnímá jeho osobu výlučně skrz jeho vozík. Je tedy možné, že zdravotní postižení v očích ostatních stále překrývá pohlavní i partnerskou roli jedince. Totožně vnímá situaci také Vágnerová (2004), která uvádí, že zdravotní postižení je stále dominantním znakem člověka a překrývá tak jeho sociální pohlaví.

Studie dále identifikovaly **postoje rodiny** jako determinant, který osoby s postižením ovlivňuje spíše negativně (Venglářová, Eisner, 2013; Bartoňová, Bazalová, Pipeková, 2007; Kelly, Crowley, Hamilton, 2009). Výsledky této práce však naznačují, že postoje rodiny byly respondenty vnímány jako převážně pozitivní, část z nich využívá rodinné příslušníky jako zdroj podpory. Z literatury dále vychází **komunikace** jako jeden z determinantů (Novosad, 2009). Výsledky této práce nenaznačují, že by komunikace byla determinantem ovlivňujícím vznik či průběh vztahů. Někteří dotazovaní jedinci vykazovali horší komunikační schopnosti, z výsledků ale nevyplývala žádná spojitost úrovně komunikace s faktory ovlivňujícími vztahy osob s kombinovaným postižením. Důvodem může být fakt, že respondenti nejsou příliš aktivní v navazování vztahů a tudíž se nedostávají do situací, kdy by byli limitováni či jinak omezováni svými komunikačními schopnostmi.

Nedostatek **soukromí**, jako překážku v prožívání a rozvíjení vztahů, identifikovaly jako determinant autorky studie Knox a Hickson (2001). Nedostatek intimity vnímá rovněž Novosad (2002) jako možného původce komplikací v oblasti partnerství i sexuality. Nedostatek soukromí ani nedostatek intimity, jako překážku či faktor ovlivňující vztahy, z převážné většiny respondenti nevnímají. Na druhé straně je z výsledků patrné, že část respondentů se soukromím spokojená není. Přesto se jedná o determinant, který označují především vedoucí pracovníci. Respondenti nemusí aktuálně pociťovat omezení v těchto oblastech především z toho důvodu, že většina z nich v partnerských vztazích není a tím pádem si nemusí potřeby většího soukromí uvědomovat.

Závěr

Cílem práce byla identifikace charakteristických znaků partnerského soužití osob s kombinovaným postižením. Pro dosažení cíle byla stanovena následující výzkumná otázka: Jaké jsou determinanty ovlivňující vznik a průběh partnerských vztahů osob s kombinovaným postižením? Determinanty ovlivňující vznik a průběh partnerských vztahů identifikované v rámci této práce jsou: ústav, kritéria výběru partnera, hloubka zdravotního postižení, motivace jedince s kombinovaným postižením, pracovníci ústavu, informovanost ohledně sexuality, vztahů a intimity, předpojatost majoritní společnosti a finanční situace jedinců se souběžným postižením více vad. Podrobněji jsou determinanty diskutovány v kapitole 5.

Výsledky výzkumného šetření naznačují, že většina determinantů ovlivňující vznik a průběh vztahů působí spíše jako negativní faktor v životě dotazovaných. Osoby s kombinovaným postižením, které se účastnily tohoto výzkumného šetření čelí mnoha překážkám, proto aby mohly navázat vztahy a následně je prožívat. Většina dotazovaných respondentů v partnerství není. V komparaci s ostatními studiemi však jeden z determinantů vystupuje pozitivně, jedná se o pracovníky ústavu. Dotazovaní respondenti vnímají přístup a pomoc pracovníků velmi kladně.

K osobám s kombinovaným postižením je nezbytné přistupovat individuálně, zároveň je však nutné mít v zařízení jako je Jedličkův ústav nastavené hranice a určitá pravidla, ty mohou více či méně ovlivňovat nejen partnerství osob s kombinovaným postižením, ale také jejich život obecně. Důležitý je tedy přístup pracovníků, kteří budou klientům otevírat dveře k příležitostem nejen v oblasti partnerských vztahů. Jelikož partnerství osob s kombinovaným postižením nestojí jako samostatná oblast, ale je provázána na další sféry života jedinců. Vedle partnerství je tedy potřeba rozvíjet schopnost klientů vyjádřit svůj názor, schopnost rozhodovat o vlastní osobě, motivovat jedince k co nejvyšší nezávislosti a zmocňovat je v nakládání s vlastními financemi. V případě, že tyto oblasti fungují, má jedinec prostor pro posun a přemýšlení o vztazích. Je klíčové rozeznat, kteří klienti potřebují vyšší míru podpory a které je naopak žádoucí podporovat k větší samostatnosti. Jelikož pracovníci působí jako jeden z určujících determinantů, je nezbytné, aby se vzdělávali a dále kvalifikovali v oblasti sexuality a partnerství. To je klíčové pro poskytnutí systematické podpory klientům bez narušení jejich práva na sebeurčení

a překračování hranic, kdy je pomoc žádaná a kdy naopak vede k odebrání již získaných dovedností.

Limitem provedeného výzkumu může být to, že závěry práce pravděpodobně nemohou být plně aplikovatelné na jiné osoby s kombinovaným postižením, jelikož každý takový jedinec je velice individuální, nejen vzhledem k jeho osobnosti, ale také s ohledem na různé kombinace a rozdílnou hloubku postižení. Za limitu práce je možné považovat, nedostatečné zkoumání rodin osob, jejich názorů, přístupů a způsobů jakými ovlivňují jedince s kombinovaným postižením v kontextu vztahů. Přesto práce poskytuje důležitý kvalitativní vhled umožňující lepší porozumění tomu, co osoby s kombinovaným postižením v rámci partnerských vztahů cítí, prožívají, a především jaké jsou jejich názory a potřeby. Předmětem dalšího zkoumání by mohl být hlubší vhled do významu rodiny ve vztazích osob s kombinovaným postižením. Některé ze zmíněných studií v dané oblasti na význam a vliv rodiny poukazovaly.

Seznam použitých informačních zdrojů

Literatura

BENDOVÁ, P., ed., (2015) *Základy speciální pedagogiky nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-422-9.

BENDOVÁ, P., (2015) *Vybrané kapitoly z psychopedie a etopedie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-423-6.

DRÁBEK, T., (2013) *Partnerský a sexuální život osob se zdravotním postižením – publikace pro odborné sociální poradenství*. Praha: Svaz tělesně postižených v České republice. ISBN 978-80-260-5282-1.

HOWLIN, P., (2005) *Autismus u dospívajících a dospělých: cesta k soběstačnosti*. Praha: Portál. Speciální pedagogika. ISBN 80-7367-041-0.

JANOŠOVÁ, P., (2010) *Gender v práci se školními dětmi*. Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-702-4.

LANGER, J., (2006) *Problematika péče o osoby s kombinovaným postižením*. In *Základy speciální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-1479-1.

LUDÍKOVÁ, L., (2005) *Kombinované vady*. Olomouci: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-1154-7.

MANDZÁKOVÁ, S., (2013) *Sexuální a partnerský život osob s mentálním postižením*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0502-9.

MATOUŠEK, O., (2007) *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-310-9.

MICHALOVÁ, Z. , (2012) *Speciální pedagogika*. Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-830-4.

NOVOSAD, L., (2002) *Kapitoly ze základů speciální pedagogiky – somatopedie*. Liberec: Technická univerzita. Studijní texty pro distanční a kombinované studium. ISBN 80-7083-563-X.

NOVOSAD, L., (2006) *Partnerství a sexualita člověka s postižením*. In NOVOSAD, L., *Základy speciálního poradenství*. 2. vyd. Praha: Portál, 2006, s. 36-40. ISBN: 80-7367-174-3.

- OPATRÍLOVÁ, D., (2005) *Metody práce u jedinců s těžkým postižením a více vadami*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3819-5.
- OPATRÍLOVÁ, D., (2013) *Edukace osob s těžkým postižením a souběžným postižením více vadami: Education of persons with severe disability and multiple disability*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-6221-4.
- PIPEKOVÁ, J., ed (2006) *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-120-0.
- PIPEKOVÁ, J., (2010) *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.
- RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L., a kol. (2006) *Speciální pedagogika*. 4. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého, ISBN 80-244-1475-9.
- SLOWÍK, J., (2016) *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0095-8.
- ŠTĚRBOVÁ, D., (2009) *Sexuální výchova a osvěta u osob s mentálním postižením: strategie odborných služeb a modelový protokol sexuality a vztahů*. 1. vyd. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov. ISBN 978-80-7415-005-0.
- ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, I., (2006) *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 3., přeprac. Praha: Portál. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-060-7.
- VALENTA, M., (2009) *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 4., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-137-1.
- VÁGNEROVÁ, M., (2002). *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 80-7178-678-0.
- VÁGNEROVÁ, M., (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese / Marie Vágnerová*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál. ISBN 80-7178-802-3.
- VENGLÁŘOVÁ, M., EISNER, P., (2013) *Sexualita osob s postižením a znevýhodněním*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0373-5.
- VÍTKOVÁ, M., (2001) *Podpora vzdělávání dětí a žáků s těžkým zdravotním postižením I. Základní informace*. Speciálně pedagogická diagnostika. Praha: IPPP ČR.

VÍTKOVÁ, M., ed., (2004) *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd. Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-7315-071-9.

VÍTKOVÁ, M., (2006) *Somatopedické aspekty*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido. ISBN 80-7315-134-0.

VÍTKOVÁ, M., (2010) *Vzdělávání a terapie žáků s těžkým postižením a souběžným postižením více vadami*. In PIPEKOVÁ, J., *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-198-0.

ZIKL, P., (2012) *Komplexní péče o děti s kombinovaným mentálním a tělesným postižením*. Praha. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky.

Studie

BATES, C., TERRY, L., POPPLE, K., (2017) *Partner Selection for People with Intellectual Disabilities*. J Appl Res Intellect Disabil, 30: 602-611. <https://doi.org/10.1111/jar.12254>.

BERNERT, D., (2011) Sexuality and disability in the lives of women with intellectual disabilities. *Sexuality and Disability*, 29.2: 129-141.

CORBIN, J. M., STRAUSS, A. (1990). *Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria*. *Qualitative sociology*, 13(1), 3-21.

HEIMAN, T., (2000). *Quality and quantity of friendship: Students' and teachers' perceptions*. *School Psychology International*, 21, 265–280. 10.1177/0143034300213004.

KELLY, G., CROWLEY, H., HAMILTON, C., (2009) Rights, sexuality and relationships in Ireland: 'It'd be nice to be kind of trusted'. *British Journal of Learning Disabilities*, 37.4: 308-315.

KNOX, M., HICKSON, F, (2001) *The Meanings of Close Friendship: the Views of Four People with Intellectual Disabilities*. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 14: 276-291. DOI: 10.1046/14683148.2001.00066.

LAFFERTY, A., MCCONKEY, R., TAGGART, L., (2013) *Beyond friendship: the nature and meaning of close personal relationships as perceived by people with learning disabilities*. *Disability & Society*, 28:8, 1074-1088, DOI: 10.1080/09687599.2012.758030.

NEUMAN, R., REITER, S., (2017) *Couple relationships as perceived by people with intellectual disability—implications for quality of life and self-concept*. *International Journal of Developmental Disabilities*, 63.3: 138-147.

NEUMAN, R., (2020) *Establishing and Maintaining Couple Relationships as Perceived by Couples with Intellectual Disabilities: Implications for Families, Support Staff, and Policy Change*. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 17.2: 132-142.

PUYALTÓ, C., PALLISERA, M., FULLANA, J., DÍAZ-GAROLERA G., (2022) *Challenges of having a loving partner: the views of adults with intellectual disabilities*. *International Journal of Developmental Disabilities*, 68:1, 64-72, DOI: 10.1080/20473869.2019.1701786.

RUSHBROOKE, E., MURRAY, C., TOWNSEND, S., (2014) *The experiences of intimate relationships by people with intellectual disabilities: A qualitative study*. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 27.6: 531-541.

SHELDEN, D. L., STOREY, K., (2014) *Social Life*. In K. Storey and D. Hunter, eds. *The Road Ahead*. Amsterdam: IOS Press, pp. 233–254. ISBN:978-1-61499-312-4.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Původní set otázek

Příloha č. 2: Set otázek pro osoby s kombinovaným postižením ve vztahu

Příloha č. 3: Set otázek pro osoby s kombinovaným postižením mimo vztah

Příloha č. 4: Set otázek pro vedoucí pracovníky Jedličkova ústavu

Příloha č. 5: Ukázka analýzy polostrukturovaného rozhovoru

Seznam obrázků

Obrázek 1: Schéma metodického postupu výzkumu

Obrázek 2: Diskutované oblasti

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled dotazovaných respondentů s kombinovaným postižením

Příloha č. 1: Původní set otázek

Základ

1. Jméno
2. Věk
3. Pohlaví
4. Diagnóza

Získávání informací

5. Získal/a jste informace o vztazích, intimitě, sexualitě?
 - a. Pokud ano, kde a jakým způsobem?
 - b. Pokud ne, z jakého důvodu si myslíte, že k tomu nedošlo?
6. Byly Vám poskytnuty informace ohledně sexuality, vztazích a intimitě v sociálním zařízení?
 - c. Pokud ano, kdo Vás informoval?
 - i. Jak jste se při hovoru s danou osobou cítili?
 - ii. Měli jste možnost klást otázky?
 - iii. Dostali jste odpovědi na své otázky?
7. Máte ve svém okolí osobu na kterou se můžete obrátit s případnými problémy, či s žádostí o radu?
 - d. Pokud ano, o koho se jedná?

Vznik vztahu

8. Jste nyní ve vztahu?
 - a. Pokud ano, definujte prosím Váš vztah.
 - b. Jak se ve Vašem vztahu cítíte?
 - c. Pozorujete nějaké změny, které nastaly po začátku a v průběhu vztahu?
 - i. Pokud ano, jaké změny?
 - d. Pokud nejste ve vztahu, kompenzujete (nahrazujete) partnerské vztahy nějakým jiným způsobem/aktivitou?
 - i. Pokud ano, jakým způsobem.
 - ii. Jak se cítíte?
9. Máte zájem být ve vztahu?
10. Jak jste se s partnerem/partnerkou poznali?
11. Svěřili jste se někomu o svém přání být ve vztahu?
 - e. Pokud ano, jak daná osoba reagovala?
 - f. Nabídl vám někdo pomoc při seznamování?
12. Máte již nějakou zkušenost s partnerskými vztahy?
 - g. Pokud ano, jaké zkušenosti máte?
13. Vnímáte na počátku/při vzniku vztahu nějaké překážky?
 - a. Pokud ano, jaké?
 - i. Potenciální partner, nebo jim to zaměstnanec nedovolil, nebo je někdo chtěl, ale oni nechtěli, žijí v ústavu/nebydlí sami, nedostatek soukromí, rodiče to neschvalují, jejich diagnóza,
 - b. Jakým způsobem Vás dané překážky ve vztazích ovlivňují?
 - c. Pomohl Vám někdo dané problémy překonat?

Průběh

14. Vnímáte překážky v průběhu vztahů?
 - a. Pokud ano, jaké?
 - b. Jakým způsobem Vás dané překážky ve vztazích ovlivňují?
15. Máte místo (v soukromí), kde můžete trávit čas se svým partnerem?
 - h. Kde?

Zaměstnanci JÚ

16. Jaké jsou reakce/názory vychovatelů ohledně Vašich partnerských vztahů?
17. Jaké jsou reakce/názory nejbližšího okolí ohledně Vašich partnerských vztahů?
18. Máte s vychovatelem nastavená nějaká pravidla, která se týkají partnerských vztahů, intimity, sexuality?
 - a. Pokud ano, o jaká pravidla se jedná
 - i. Vyhovují Vám?
 - b. Pokud ano, podílel/a jste se na tvorbě pravidel?
 - i. Pokud ano, jak jste se o pravidlech dozvěděl/a?
19. Myslíte si, že by měli zaměstnanci se vztahy pomáhat?
 - a. Spíše ano, ano, nevím, spíše ne

Doplňující – vysvětlující

20. Jak byste popsal/a své soukromí?
 - j. Máte dostatek soukromí? (V rámci svých vztahů)
 - k. Je něco, co byste si přáli vzhledem k soukromí změnit?
 - l. Narušuje Vám někdo soukromí?
 - m. Omezuje nějaká osoba Vaše soukromí vzhledem k Vaším vztahům?
21. Existují v rámci ústavu již předem stanovené podmínky pro vznik vztahů? (Když začnete být ve vztahu, zda budete mít možnost být s partnerem, trávit s ním čas, ...)
22. Jak zaměstnanec reagoval na partnera, který nebydlí JÚ?

Výběr partnera

23. Jak jste se se svým partnerem poznali?
24. Co pro Vás je/bylo hlavním kritériem při výběru partnera?
25. Víte o nějakých možnostech seznamování se přes internet?
26. Zkoušel/a jste se někdy přes internet seznámit?
 - a. Pokud ano, o jakou formu seznámení se jednalo?
 - b. Pokud ne, proč?
27. Víte jaká jsou rizika seznamování přes internet?
28. Zažil/a jste někdy nepříjemnou situaci, která byla zapříčiněna seznamováním po internetu?
 - a. Pokud ano, uvedete prosím o jakou situaci se jednalo?

Příloha č. 2: Set otázek pro osoby s kombinovaným postižením ve vztahu

Základní

1. Jméno
2. Věk
3. Pohlaví
4. Diagnóza

Vznik vztahu

5. Jste nyní ve vztahu?
 - Ano
 - Ne
 - a. Pokud ano, popište Váš vztah. Jaký podle Vás je? Jak trávíte čas?
 - n. Jak se ve Vašem vztahu cítíte?
 - o. Pozorujete nějaké změny, které nastaly ve Vašem životě od začátku vztahu?
 - i. Pokud ano, jaké změny?
6. Co je pro vás při výběru partnera nejdůležitější?
 - Vzhled
 - Chování
 - Osobnost
 - Temperament
 - Partner bez postižení
 - Partner s postižením
 - Společné zájmy, názory, ...
7. Co pro vás znamená partnerský vztah?
 - Blízkost druhého člověka
 - Polibky
 - Mít společnost
 - Mít někoho rád
 - Sex
 - Pohlazení, mazlení
 - Společné trávení času
 - Mít v druhém člověku oporu
 - Vzájemné pomáhání
8. Jak dlouho jste ve vztahu?
9. Jak jste se s partnerem/partnerkou poznali?
10. Nabídl Vám někdo pomoc při seznamování a kdo?
 - Ano
 - Ne
11. Vnímáte na počátku/při vzniku vztahu nějaké překážky?
 - Ano
 - Ne
 - a. Pokud ano, jaké?
 - Zdravotní postižení
 - Nedostatek příležitostí k seznamování
 - Nedostatek informací ohledně vztahů
 - Negativní názory okolí na vztahy
 - Finanční situace
 - Nedostatek soukromí
 - Bydlení v domově pro osoby se zdravotním postižením
 - Bydlení s rodiči
 - Málo si věřím

- Stydím se navazovat vztahy a komunikovat s ostatními
 - Bojím se, aby mi někdo neublížil
 - Nikdo se mi nelíbí, mám vysoké požadavky
- b. Jak tyto překážky překonáváte?
- i. Pomáhá vám někdo?

Průběh

12. Vnímáte překážky v průběhu vztahu?
- Ano
 - Ne
- a. Pokud ano, jaké?
- b. Jakým způsobem Vás dané překážky ve vztazích ovlivňují?
13. Máte místo (v soukromí), kde můžete trávit čas se svým partnerem?
- Ano
 - Ne
- p. O Jaké místo se jedná?
- q. Jste s tím spokojeni?

Okolí

14. Jaké jsou reakce/názory vychovatelů ohledně Vašich partnerských vztahů?
- Neutrální
 - Dobré – normální
 - Mají velikou radost a podporují nás
 - Nezajímá je to
 - Nesouhlasí se vztahy
 - Vztahy zakazují
15. Jaké jsou reakce/názory nejbližšího okolí ohledně Vašich partnerských vztahů?
- Neutrální
 - Dobré – normální
 - Mají velikou radost a podporují nás
 - Nezajímá je to
 - Nesouhlasí se vztahy
 - Vztahy zakazují
16. Myslíte si, že by měli zaměstnanci domova se vztahy pomáhat?
- Možná občas
 - Ano
 - Spíše ne
 - Určitě ne

Doplňující

17. Máte s vychovateli nastavená nějaká pravidla, která se týkají partnerských vztahů, intimity, sexuality?
- Ano
 - Ne
- c. Pokud ano, o jaká pravidla se jedná
- i. Vyhovují Vám?
- d. Pokud ano, podílel/a jste se na tvorbě pravidel?
- r. Pokud ano, jak jste se o pravidlech dozvěděl/a?
18. Získal/a jste informace o vztazích, intimitě, sexualitě?
- Ano
 - Ne
- e. Pokud ano, kde a jakým způsobem?
- f. Kdo vám je podal?

- g. Pokud ne, z jakého důvodu si myslíte, že k tomu nedošlo?
19. Myslíte si, že je potřebujete informace o vztazích, intimitě, sexualitě?
- Ano
 - Ne
20. Vyhledáváte si sami informace ohledně partnerských vztahů, sexuality, intimity?
- Ano
 - Ne
21. Máte ve svém okolí osobu na kterou se můžete obrátit s případnými problémy, či s žádostí o radu?
- Ano
 - Ne
- h. Pokud ano, o koho se jedná?
22. Jak byste popsali/a své soukromí?
- s. Máte dostatek soukromí? (V rámci svých vztahů)
 - t. Je něco, co byste si přáli vzhledem k soukromí změnit?
 - u. Narušuje Vám někdo soukromí?
 - v. Omezuje nějaká osoba Vaše soukromí vzhledem k Vaším vztahům?
23. Existují v rámci ústavu již předem stanovené podmínky, které upravují vztahy mezi osobami?
- Ano
 - Ne
- a. Pokud ano, jaké jsou to podmínky?
24. Jak zaměstnanec reagoval na partnera, který nebydlí JÚ?

Seznamování přes internet

25. Víte o nějakých možnostech seznamování se přes internet?
- Ano
 - Ne
26. Zkoušel/a jste se někdy přes internet seznámit?
- a. Pokud ano, o jakou formu seznámení se jednalo?
 - b. Pokud ne, proč?
27. Víte jaká jsou rizika seznamování přes internet?
- Ano
 - Ne
28. Zažil/a jste někdy nepříjemnou situaci, která byla zapříčiněna seznamováním po internetu?
- Ano
 - Ne
- a. Pokud ano, uveďte prosím o jakou situaci se jednalo?

Příloha č. 3: Set otázek pro osoby s kombinovaným postižením mimo vztah

Základní

1. Jméno
2. Věk
3. Pohlaví
4. Diagnóza

Vznik vztahu

5. Jste nyní ve vztahu?
 - Ano
 - Ne
6. Máte zájem být ve vztahu?
 - Ano
 - Ne
7. Hledáte aktivně partnera např. formou seznamek?
 - Ano
 - Ne
8. Jak se seznamujete s novými lidmi/jak si hledáte partnera?
9. Co pro Vás je/bylo hlavním kritériem při výběru partnera?
 - Vzhled
 - Chování
 - Osobnost
 - Temperament
 - Partner bez postižení
 - Partner s postižením
 - Společné zájmy. Názory
10. Co pro vás znamená partnerský vztah?
 - Blízkost druhého člověka
 - Polibky
 - Mít společnost
 - Mít někoho rád
 - Sex
 - Pohlazení, mazlení
 - Společné trávení času
 - Mít v druhém člověku oporu
 - Vzájemné pomáhání
11. Svěřili jste se někomu o svém přání být ve vztahu?
 - Ano
 - Ne
 - w. Pokud ano, jak daná osoba reagovala?
12. Nabídl vám někdo pomoc při seznamování?
 - Ano
 - Ne
13. Máte již nějakou zkušenost s partnerskými vztahy?
 - Ano
 - Ne
 - x. Pokud ano, jaké zkušenosti máte?
14. Vnímáte nějaké překážky, které brání vzniku vztahu?
 - Ano
 - Ne
 - a. Pokud ano, jaké?

- Zdravotní postižení
 - Nedostatek příležitostí k seznamování
 - Nedostatek informací ohledně vztahů
 - Negativní názory okolí na vztahy
 - Finanční situace
 - Nedostatek soukromí
 - Bydlení v domově pro osoby se zdravotním postižením
 - Bydlení s rodiči
 - Málo si věřím
 - Stydím se navazovat vztahy a komunikovat s ostatními
 - Bojím se, aby mi někdo neublížil
 - Nikdo se mi nelíbí, mám vysoké požadavky
- b. Jak tyto překážky překonáváte?
- i. Pomáhá vám s tím někdo?

Okolí

15. Jaké jsou reakce/názory zaměstnanců domova ohledně partnerských vztahů?
- Neutrální
 - Dobré – normální
 - Mají velkou radost a podporují nás
 - Nezajímá je to
 - Nesouhlasí se vztahy
 - Vztahy zakazují
16. Jaké jsou reakce/názory nejbližšího okolí (rodiče, sourozenci, přátelé) ohledně partnerských vztahů?
- Neutrální
 - Dobré – normální
 - Mají velkou radost a podporují nás
 - Nezajímá je to
 - Nesouhlasí se vztahy
 - Vztahy zakazují
17. Máte se zaměstnanci domova nastavená nějaká pravidla, která se týkají partnerských vztahů, intimity, sexuality?
- Ano
 - Ne
- e. Pokud ano, o jaká pravidla se jedná
- i. Vyhovují Vám?
- f. Pokud ano, podílel/a jste se na tvorbě pravidel?
- y. Pokud ano, jak jste se o pravidlech dozvěděl/a?
18. Myslíte si, že by měli zaměstnanci domova se vztahy pomáhat?
- Možná občas
 - Ano
 - Spíše ne
 - Určitě ne

Doplňující

19. Získal/a jste informace o vztazích, intimitě, sexualitě?
- Ano
 - Ne
- i. Pokud ano, kde a jakým způsobem?
- j. Kdo vám je podal?
- k. Pokud ne, z jakého důvodu si myslíte, že k tomu nedošlo?
20. Myslíte si, že potřebujete informace o vztazích, intimitě, sexualitě?
- Ano

- Ne
- 21. Vyhledáváte si sami informace ohledně partnerských vztahů, sexuality, intimity?
 - Ano
 - Ne
- 22. Máte ve svém okolí osobu na kterou se můžete obrátit s případnými problémy, či s žádostí o radu?
 - Ano
 - Ne
 - l. Pokud ano, o koho se jedná?
- 23. Jak byste popsal/a své soukromí?
 - z. Máte dostatek soukromí? (V rámci svých vztahů)
 - aa. Je něco, co byste si přáli vzhledem k soukromí změnit?
 - bb. Narušuje Vám někdo soukromí?
 - cc. Omezuje nějaká osoba Vaše soukromí vzhledem k Vaším vztahům?
- 24. Existují v rámci ústavu již předem stanovené podmínky, které upravují vztahy mezi osobami?
 - Ano
 - Ne
 - a. Pokud ano, jaké jsou to podmínky?

Seznamování přes internet

- 25. Víte o nějakých možnostech seznamování se přes internet?
 - Ano
 - Ne
- 26. Zkoušel/a jste se někdy přes internet seznámit?
 - Ano
 - Ne
 - a. Pokud ano, o jakou formu seznámení se jednalo?
 - b. Pokud ne, proč?
- 27. Víte jaká jsou rizika seznamování přes internet?
 - Ano
 - Ne
- 28. Zažil/a jste někdy nepříjemnou situaci, která byla zapříčiněna seznamováním po internetu?
 - Ano
 - Ne
 - a. Pokud ano, uveďte prosím o jakou situaci se jednalo?

Příloha č. 4: Set otázek pro vedoucí pracovníky Jedličkova ústavu

1. Jaký mají typ postižení, kolik jim je let.
2. Mluví s Vámi klienti o vztazích?
3. Co s vámi klienti nejčastěji řeší?
4. Jaké vztahy chtějí?
5. Mají představu o vztazích?
6. Mají zájem o sexuální/intimnější stránku vztahu? (polibky, sex, pohlazení)
7. Nevadilo by pokud by měli partnera mimo JÚ? Jak se na to díváte?
8. Myslíte si, že představy klientů o partnerech jsou reálná? A o vztazích obecně?
9. Povídala jste si s nimi o tom?
10. Vedete nějak pracovníky k osvětě ohledně sexuality a vztahů?
11. Máte s klienty a pracovníky nastavená pravidla ohledně vztahů, sexuality, intimity?
12. Co si myslíte, že klienti z JÚ postrádají nejvíc v oblasti vztahu (třeba v porovnání v lidmi mimo JÚ)?
13. Pomáháte klientům se vztahy, s navazováním atd.?
14. Jaké vnímáte bariéry v navazování vztahu daných respondentů/klientů?
15. Jaké si myslíte, že mají vztahy pro respondenty význam?
16. Snažíte se aktivně zasahovat do trávení volného času klientů? Pro lepší navazování vztahů?
17. Myslíte si, že je potřeba zasahovat do vytváření vztahů?
18. Myslíte si, že byste jako zařízení měli vytvářet příležitosti pro setkávání lidí s postižením?
19. Setkala jste se s klientem, kterému se v důsledku izolace/sociální deprivace snížila životní motivace?
20. Setkáváte se v JÚ s hodně partnerskými vztahy?
21. Myslíte si, že respondenti žijící v JÚ mají nedostatek intimity? Nedostatek soukromí? Nedostatek informací?
22. Jak byste popsala přístup pracovníků v této oblasti?
23. Omezují pracovníci navazování vztahu?
24. Co myslíte, že by bylo potřeba pro zlepšení situace?

Příloha č. 5: Ukázka analýzy polostrukturovaného rozhovoru

Barevně rozlišeno dle kódování v transkripci rozhovoru.

Respondent č. 5

Jiří

Vybrané kategorie:

- Partnerství
- Trávení volného času s partnerem
- Touha být v partnerském vztahu
 - Motivace k aktivitě v hledání partnera
- Kritéria výběru partnera
- Zkušenosti se vztahy
- Překážky
 - Soukromí
 - Reakce okolí
 - Význam pracovníků
 - Informovanost
 - Pravidla
 - Seznamování přes internet

Kolik vám je let?

- 38.

Jste nyní ve vztahu?

- Ano, sem.

Jak dlouho jste ve vztahu?

- Já sem bydlel, mám přítelkyni tady tak, hodně dlouho.

Přítelkyně je z JÚ?

- Jo.

Přímo z tohoto baráku?

- Jo.

Kde jste se s přítelkyní poznali?

- No já sem ji viděl a je taky na vozičku a nosí teda plenu, takže já vlastně sem ji poznal v CDS. Sem tam za ní dojížděl.

Jak byste Váš vztah popsal?

- No je to, je to teda jak to mám říct, je to teda šikovná holka, ale vona neumí dávat pusinky. Neumí to protože vona se to ještě neučila a já sem už prostě, jako já ji mám rád, ale nevím jak bych a budem mít tady i ples, takže bych ji chtěl požádat i vo ruku, takže se za to nestydím, ale vona měla taky svoje mouchy a mně se něco stalo a byl sem šikanován a já vod tý doby nemůžu to, rozumíte mi? No já nemůžu to, protože já sem byl znásilněn. No a ta přítelkyně zjistila že se, takže sem byl na

policajtech, teďka to je v řešení a vlastně spolu ještě sme, ale vona zjistila, že já prostě vona mě má ráda, ale, jestli chcete já vám ji přivedu ukázat. Takže vona je jako hodná, ale někdy má svoje, teďka je na tom hodně špatně protože ji zemřela maminka, takže já to vcelku nějak zvládám, ale vona má teďka těžký v období, takže já sem byl tady teď von dnešního dne přestupuju na 2, takže já se s ní budu vídat, ale jenom odpoledne vřdycky. No a jinak to je šikovná holka, ale vona má vobčas ty svoje nálady že ale já ji mám hrozně rád, ale já sem se já musím říct, že určitě vona vlastně jakoby roznášela, že já po tý šikaně nemůžu, nevím jak to veděla, netuším jak se to dověděla, já sem to řekl jenom holkám v bazénu dole, takže já sem tady byl teda hrozně spokojenej a byli tady fajn lidi a nemůžu říct, že sou tady zlý.

Pracovníci nebo klienti?

- Pracovníci i klienti, takže já sem vlastně udělal to, že sem šel sem kvůli ní, za 5 let sem řek, že už prostě něchci, že jdu jinak a vona je na mě teďka naštvaná.

Že se stěhujete?

- No, už sem přestěhovanej. Já se s nima ještě rozloučím.

Zmínil jste pusinky, můžete o tom říct něco víc?

- Neumí to, jako vona to dáva, ale je, vona má afta u pusy. Jako vona mi to dá, ale já prostě já prostě nevím, nevím, protože já když chci aby mi dala pusu pořádnou, tak vona to prostě neudělá.

Aha a bavili jste se o tom spolu?

- Bavili, jenže vona má ráda tatínka, vona má ráda svoji rodinu a na mně totálně kašle už, takže já sem vlastně zjistil, že tady nemám, kamarády tady mám na baráku jakoby, já sem vlastně zjistil, že to mám tady rád, ale že kvůli Léně chci pryč. Protože vona po mě chce abych furt zavolal tatínkovi a vona je na tom teď psychicky špatně a já to špatně snáším. Takže já sem z toho na mrtvici, tak sem minulej tejden v pondělí řekl vedoucí, ať mě přestěhuje na barák 2. takže já vlastně ji mám jakoby rád, ale já bych víš co,
- Víš co, já bych potřeboval někoho k sobě která by se vo mě postarala

Jak byste popsál Váš vztah nyní?

- No teďka je na mě naštvaná, vona mě tím uháněla, abych zavolal tátovi a já sem prostě nechtěl a já sem prostě řekl už, jako já ji mám rád, ale...

Jak byste si představoval ideální přítelkyni?

- Která by na mě byla hodnější.

Jak se k vám chová Lenka?

- Teďka se chová docela dost špatně. křičí ze spaní, ať neodejdu a mě to drásá nervy, jako já neříkám vona to není špatná holka, ale já bych potřeboval někoho k sobě jako je. Řeknu ti ještě jednu věc. Já mám ještě jednu kamarádku dole a ta chodí do dílen. Jako já si na ni nemůžu stěžovat.

A ta kamarádka kterou máš?

- Menuje se Anička a já ji pravidelně teda budím každý ráno a vona za mnou dojíždí do céda, a jinak vřdycky vodpoledne vona nemůže, protože má nemocnýho tatínka a vona mi umí dávat pusy jako. Jako ne jako Léňa, ale vona mi umí dávat pusy jako pořádný, tak já už se s ní znám hodně dlouho, protože já už sem tady přes 10 let asi, sme se potkali v cedu dole. No a vlastně od té doby prostě je se mnou a má mě strašně ráda, ale má taky svoje mouchy vobčas.

A Anička teda nebydlí tady, ale dojíždí do CDS?

- Dojíždí a bydlí teda na Záskalí, a vždycky po domluvě sem se s ní domluvil, když sem byl na tom na baráku 3, no tak my sme spolu byli prostě na pokoji, ale teďka já chci udělat jednu hlavní věc já si hledám teďka někoho jinýho. Protože já bych k sobě někoho potřeboval a vobě ty holky sou takový že prostě by se vo mě nepostarala ani jedna.

A ty bys tedy chtěl, aby se o tebe postarala přítelkyně? A co tím myslíš? Dokážeš říct něco konkrétního?

- Jako mít mě ráda, dávat mě vobčas i pusinky, bejt na mě hodná a pomáhat mi se všim s čím bude potřeba.

A s čím by třeba mohla pomáhat?

- Tak já nevím, tak s vařením to ne snad, ale dávat mě do postele sama to by asi zvládla, ale aby mi to mohla vobčas i to udělat, takže já se za to nestydím. Já už bych to potřeboval že jo protože sem už dospělej mužskej takže bych to strašně potřeboval. Já bych potřeboval mít takovou holku, která by mě dával na záchod, která by mě voblíkala, která by mě která by se vo mě starala a neříkám to nějak, neříkám to nějak. Nebo já bych prostě potřeboval holku pro sebe která by si mě vzala za muže a která by si mě vzala i do bytu jako já mám teďka na baráku 2 se připravuju vlastně do bytu, bych chtěl jít, kdybych si našel nějakou holčinu, tak bych vlastně šel s ní do bytu takže já vlastně jakoby ne to, já bych k sobě vlastně potřeboval někoho, která by se vo mě vlastně postarala a ty dvě holky co teďka mám ty to vůbec neuměj já si řeknu na záchod všechno, ale voni mě prostě nedaj.

A co děláš proto, aby ses seznámil s novou holkou?

- Já teďka chodím k té vedoucí to je na baráku 2, prostě si vo tom povídáme, že vždycky mi zavolá abych vlastně to to, neříkám jako mám to tady rád, ale potřeboju změnu jakoby, já bych vlastně jako já mám svoji rodinu, která se vo mě stará, mamince je přes 50, tátovi je přes 60 a bráchovi 45 a já sem vlastně zkončil takhle na vozejku tak zjistili to že táta mě vlastně jakoby mlátil, když sem byl malej. Maminka mě chránila teda, já jakoby ne to, ale já to tady mám hrozně rád, ale já nevím jak to mám říct, já bych. Jakoby jen Lenka je na mě teď naštvaná, že odcházim, že se nebudeme pravidelně vidat.

A vnímáš nějaký překážky pro vznik vztahu?

- Jako já bych mohl, ale ta žena není schopná není schopná mi to udělat, když si vo to řeknu, tak jako není schopná mi to udělat.

Takže to je pro tebe překážka?

- Jo, já bych potřeboval k sobě někoho, která by mě to, já se za to nestydím jo, ale vona není schopná mi to udělat, jako když zjistila, že já ležim na posteli tak si na mě totálně vykašlala ta holka, já potřeboju k sobě někoho aby mi to prostě udělal, že jo, já se za to prostě nestydím.

A potkal si už nějakou holku, které by se to povedlo?

- Ne, tady ne. Tady prostě to nejde.

A proč to nejde?

- Já když ji to nabídnu třeba, tak vono se ji do toho nechce, vona se mnou nechce vobčas ani chodit na přestávky k jídelně.

A ještě něco?

- Tohle je ta překážka, která by mě vlastně uklidnila, že sem vlastně postiženej ale já to zvládnu, já prostě, já bych jinak ne to, ale je to ta překážka která, já bych si musel lehnout a vona by si na mě musela taky lehnout, aby mi to udělala, já neroztáhnu nohy, to je právě to.

A sám to zvládneš?

- Sám to zvládnou, ale s někým po telefonu, tak to dávám takhle.

A někým po telefonu jak?

- **Já si nevolám na erotický ty, ale dělá mi to ta holčina co chodí dolů.**

Jo, takže s Aničkou si telefonuješ a ona ti říká nějaké hezké věci do telefonu?

- **Jo.**

Ale když jste se viděli, tak fyzicky to neudělala.

- **Ne, protože jako vona mi dá pusku a vona si na mě vobčas i sedne,** ale je strašně těžká, ale vona měla kluka, kterej jí to klidně i udělal, ale mě to prostě neudělá, já se za to nestydím já prostě nevím, jak je to možný, ale já bych k sobě někoho potřeboval, která by mě to udělala.

A když si na tebe sedla, byla oblečená nebo nahatá?

- **No oblečená i nahatá, já s musím jít někam stranou na pokoji to zase nešlo.** Já bych jako jedině neto, já bych nevím jak to říct. **Já vlastně mám takou překážku, že vlastně nemůžu se postavit na nohy. Vlastně tím, že mám takovýdle postižení, že sem vohnutej, ale nebudeš se mi smát.**
- Vona si na mě sedla a prostě máme jakoby já bych ji to jinak udělal, ale já sem nevěděl jak, ale vona se za mě hrozně styděla. Já bych vlastně jinak ne to.

A nějaké informace máš o intimitě?

- Mám s vedoucí 2 vždycky ve středu domluvenou schůzku a tam se o tom bavíme.
± význam pracovníků

A vyhledáváš si třeba nějaké informace sám?

- Ne. To mi vždycky musej pomoci.

A zajímá tě to?

- Jo, zajímá mě to.

A jak bys popsal svoje soukromí?

- No já tím, že vlastně teďka jako přestupuju na barák 2, protože sem byl 5 let tady kvůli tý Léně, že jo. Takže já mám jako svoje soukromí, ale tam mě do pokoje furt někdo lez a já sem nevěděl že to nevěděl sem, že takhle to dopadlo špatně?

Špatně jak? Co?

- **Vona to zjistila a teď je jak malý děcko, že du pryč, já sem vlastně to udělal kvůli ní, protože vona mě vydeptala jako vona to umí, ale museli bychom se někam schovat.**

Museli byste být někde sami a to vnímáš jakože to nejde?

- Nejde.

A proč?

- Protože nám by dole tam někdo furt lez a já bych se za to styděl.

A myslíš si, že na budově 2 to bude lepší, že tam budeš mít víc soukromí?

- Jo

Budeš tam bydlet sám nebo s někým?

- Sám.

Máš pocit, že tady nemáš dostatečný soukromí, tady je vás na pokoji víc?

- Po dvou a tam vlastně budu sám. Jako voni mi dopomůžou, ale musím jim pomoc taky nedojdu si tam nedojdu si na velkou na záchod, dojdu si sám akorát na bažanta a voblíknu si spodek i vršek když na to přijde a potřebuju akorát ty boty a nandat na vozejk jinak sem samostatnej. Protože sem dostal to moje miminko.

Miminko myslíš vozík?

- No.

A jaký vnímáš názory pracovníku tady na vztahy?

- Voni jsou docela fajn ale prostě teďkon mě měla Pája a další pracovnice, já sem se vobčas zeptal, co znamená tohle a voni to jako řekly, já to vnímám tak, že tu sou fajn lidi.

A když ses ptal na nějakou intimní otázku, tak ti na to odpověděly?

- Odpověděly.

Takže jsi spokojený nebo ne.

- Jako jo i ne, protože bych potřeboval svoje soukromí na tom baráku 2 budu mít svoje soukromí.

A myslíš si, že by měli zaměstnanci pomáhat se vztahy?

- Já si myslím, že jo.

Proč?

- To mi pomáhá vedoucí č 1 s tím vztahem ale ta klíčová pracovnice, co mě vode dneška má tak já nevim. Já bych se ji na to musel nějak opatrně zeptat.

To je nová klíčová pracovnice?

- Ano.

A tedy ty názory pracovníku na vztahy bys popsal jak?

- Jako vobčas maj špatnou náladu, tak já se do toho taky vobčas míchám, ale já to nemyslím, jako takhle špatně. jako například já sem minule udělal botu jako nechtěně, že sem Páje řekl nech mě bejt, nestarej se o mě já prostě, já prostě mám Páju rád, já prostě nechci je vopustit budu za nima dojíždět každý den, můj názor k holkám byl dobrej i k paní vedoucí a vobčas ty klienti se ke mně chovaj jak k cizímu i dole. I dole když já tam vobčas přijdu, tak voni se ke mně chovaj úplně hrozně.

Jakto?

- No protože voni se dověděli o tý můj šikaně vo tom můj problém a už to řešili že jo. Jako ten chlap na mě vzal nůž.

Co to bylo za chlapa?

- Bezdomovec von na mě vzal nůž, vyhrožoval mi pak řekl, že když to neudělám, já sem prostě nevěděl kudy kam a to se mi to stalo na rybníčku u tramvaje, já sem nevěděl kudy kam, tam byl part tam sem jel čurat a prostě já sem zjistil, že teďka mám nějaký teďka čekám akorát to, toho

bezdomovce zavřeli, ale říká se mi to strašně špatně, ale to je jedno, prostě když sem to zjistil, že sem byl teďka jakoby šikanovanej, tak já si na sebe musím dávat bacha, jakmile vidím bezdomovce, tak zdrhám, normálně na mě vzal kudlu a podržel mě na vozejku a řekl mi pokud mu to neudělám, tak že mě zabije. No jo takhle se mi to stalo, já sem musel bejt na výslechu a Léně se to nelíbilo, že sem byl na výslechu a já prostě jako nevím. No teďka mám kvůli tomu tahanice ale já mám svýho právníka. No a za půl roku se zjistilo, že už mě to tady nějak nebaví, že Petra je taková to, jinak sou tady fajnový lidi prostě.

Chtěl bys přítelkyni s postižením nebo bez postižení?

- Bez postižení asi spíš. Stejně jako seš ty, ale bez postižení prostě. Chtěl bych nějakou holčinu která by mě oblíkla, která by mě dala do postele, která by se mnou i spala, ale Anička by mě nedala do postele, vona to má takový, že prostě žije s rodinou, je jedináček ale já ji pravidelně volám.

Zkoušel ses seznámit přes internet?

- Zkoušel, ale já nevím, já mám tady, zkoušel sem to seznámit se přes internet, ale nevím no.

Slyšel jsi o protokolu sexuality?

- Slyšel, my sme to měli jakoby jakoby my sme měli kvůli tomu školení a slyšel sem o tom.

Co si o tom myslíš?

- Je to takový těžký, když tě někdo znásilní, když je někdo vulgární, ale já prostě jakoby já sem to jednou slyšel, ale musel sem o tom, říct o tý sexualitě, já prostě jakoby ne to, jakoby ne to, jak to mám říct, já sem to jednou viděl jak někoho znásilnili a hnus, hnus, von mě taky chtěl, taky mě jo znásilnil a pak vznikl ten problém jako teďka.

Máš ve svém okolí někoho na koho se může obrátit s žádostí o radu nebo o pomoc?

- Měl sem Páju takže.

Pracovníci?

- Jo, I paní vedoucí.

A chtěl bys někdy bydlet sám?

- Jako kdybych měl nějakou přítelkyni tak jo.

Takže když by sis našel přítelkyni...?

- Tak bych šel.

A sám?

- Já bych to sám nedal. Jako já bych to zkusil ale nevím, zkusím na to za půl roku abych to prostě to ne to.

Jak se seznamuješ s novými lidma?

- Jako já si můžu jezdit sám, ale Páje vždycky sem zavolal. Vyslala mě nakoupit třeba něco. Protože já sem tak šikovnej, že sem i jezdil nakupovat sám, jezdil sem i do města.

A jezdíš často do města?

- No po tý šikaně se bojím, vždycky musím jezdit opatrně.

A jak trávíš svůj volný čas?

- Já trávím tím, že sem většinou tady nebo sem většinou někde venku s pracovníkama, teďka mám udělaný to, že si budu moc do města sám a dělat si co chci, akorát na určitou hodinu aby mě ráno oblíkli...

Ještě bys chtěl něco doplnit ohledně vztahů?

- Já ti to řeknu takhle, my tady máme ples v březnu, tak tě rád pozvu na ples.